

Domaniczky Endre

Mádl Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia hivatalnok (1956–1971)

Mádl Ferenc munkavállalóként két intézménnyel állt hosszú, több évtizedes kapcsolatban: a Magyar Tudományos Akadémiával és az Eötvös Loránd Tudományegyetemmel. Ezen belül a csúcstartó az akadémia, amelynek munkájában – különböző formákban, szervezeti egységekben és jogcímeken – több mint fél évszázadon keresztül, 1956 és 2011 között folyamatosan részt vett.

Az alábbiakban ennek az időszaknak a kezdeti szakaszát, a szervezeti kereteket és a feladatokat tekintem át vázlatos formában, elsődlegesen¹ a Magyar Tudományos Akadémia Levéltárának vonatkozó iratanyaga² alapján. Írásom szerkezetét, fejezeteit tehát elsődlegesen a levéltári források összetétele határozza meg.

1. Pályaválasztás és pályamódosítás

Mádl Ferenc saját életútjáról adott kevés interjújának egyikében úgy fogalmazott, hogy „a Tudományos Akadémián a jogtudományok referense lettem, amit köszönhettem nagynevű professzoromnak, Nizsalovszky Endre akadémikus úrnak [...]. Ő vett maga mellé [...].”³ Később azt is elmesélte, hogy Nizsalovszky az egyetem után, „1956-ban odavett maga mellé titkárnak az Akadémiára [...]. Őt kirúgták [...], én maradhattam.”⁴ A történet – inkább esemény-sor – azonban összetettebb volt annál, mintsem egy interjú keretében érdekesen el lehessen mondani, így az interjúalany kénytelen volt rövidíteni, egyes epizódokat elhagyni. Mádl Ferenc ráadásul közismert szerénysége és „a rá jellemző tartózkodás”⁵ miatt – nemcsak nyilvánosan, de szűkebb körben is – lehetőség szerint próbálta elkerülni, hogy magáról beszéljen. Így történhetett, hogy a két interjú hézagait évtizedekkel később csupán a levéltári forrásoknak – és a már ezek ismeretében készített interjúknak⁶ – köszönhetően sikerült kitölteni.

Az alapkérdés az volt, hogy hogyan, mikor és milyen beosztásban került a fiatal Mádl a Magyar Tudományos Akadémiára. Arról ugyanis, hogy ott mivel foglalkozott, már jóval több információ áll rendelkezésre. A kezdetek felvázolásához azonban egészen az ELTE-n töltött egyetemi időszakhoz kell visszanyúlnunk.

Mádl Ferenc 1955. július 14-én tette le az utolsó államvizsgáját, így már csak a diplomájának átvétele maradt hátra. Akkoriban a jogászok pályaválasztása részben kötött volt, ugyanis a nappali képzés elvégzését kötelező

szakmai gyakorlat követte.⁷ Mádl Ferenc polgári jogból írta a szakdolgozatát, amelyre témavezetőjétől, Világhy Miklóstól jelest kapott.⁸ Jeles lett a polgári jogi államvizsgálója is – ezt Nizsalovszky Endre előtt tette le –, és összességében is kitűnő eredménnyel végezte el az egyetemet. A sokgyermekes földműves családból érkező Mádl káderlapján a pécsi epizód – Kocsis dékán minden ez irányú kísérlete ellenére – sem hagyott nyomot.

Akkoriban, amikor Mádl Ferenc a szakdolgozata elkészítésével foglalkozott, az Igazságügyi Minisztériumban már évek óta az igazságszolgáltatási reform előkészítésén dolgoztak. Az ezzel kapcsolatban készült jelentések egyik visszatérő fordulataként olvasható, hogy a bírósági apparátusban „a felfrissítés szükséges és elodázhatatlan”.⁹ Ezalatt a jelentés készítői a „horthysta” bírói kar egy (re nagyobb) részének fiatal, megfelelő családi háttérrel és – nem utolsósorban – ideológiai felkészültséggel rendelkező („fejlődőképes”) jogászokkal való felváltására utaltak,¹⁰ akik kellő nyitottsággal álltak az új rendszer által megfogalmazott politikai elvárásokhoz. A cserékre első-sorban azért volt szükség, mert „a bíráink többsége által folytatott ítélkezési gyakorlat [...] során hol jobbról, hol balról sértik meg a Párt politikáját, túlnyomó részben [...] azért, mert képtelenek a Párt politikájának a lényegét megérteni és a gyakorlatban megvalósítani”.¹¹

Annak ellenére, hogy a bírósági fizetés akkoriban legendásan alacsony volt,¹² az egyetemen, illetve az Igazságügyi Minisztériumban joggal gondolhatták, hogy a tehetséges fiatal jogász tudását leginkább az igazságszolgáltatásban tudják majd hasznosítani.¹³ Bár a jogszabály szerint „a kijelölés során a dolgozó kívánságait lehetőség szerint figyelembe kell venni”,¹⁴ annak nincs nyoma, hogy ez Mádl esetében megtörtént volna. Igaz, annak sem, hogy kifogásolta volna¹⁵ a számára kijelölt munkahelyet az akkoriban¹⁶ újonnan megalakult Nagy-Budapest peremén fekvő kispesti járásbírószágon. A fiatalember ugyanakkor – mint ezt az utolsó, a nyolcvanadik születésnapján készült interjújában megemlítette – tudatában volt annak, hogy a bírói karrier milyen fokú alkalmazkodással jár(hat) egyes területeken, és azt is tisztán látta, hogy az elvárt igazodásra, elvei feladására ő nem lesz képes.¹⁷

A kispesti bíróság egyébként Mádl akkori lakóhelyétől¹⁸ viszonylag könnyen megközelíthető volt (lett volna),¹⁹ ha be tudott volna járni, de erre – katonai kiképzése és családi nehézségek miatt – csak hónapokkal később került sor. A munkába állást követően készült jellemzésében a bíróság vezetője kifejezetten tehetségesnek látta a fiatal fogalmazót,²⁰ akit azonban rövidesen a város másik végébe, Újpestre vezényeltek át.²¹ Ott sem maradt azonban pár hétnél tovább, mert a kezébe került az akadémia aspirantúráról szóló pályázati felhívása, amelyet a Fővárosi Bíróság elnökének jelentkezésre buzdító levelével együtt köröztettek a helyi bíróságokon.²² Ennek ismeretében válik érthetővé a miniszter Mádlnak az a mondata, miszerint „kezdettől fogva érdekelt a tudomány, hajtott a betűszenvedélye, nehezen viseltem el, ha üres papír volt előttem”.²³

Vagyis Mádl Ferenc – az előnyökkel és hátrányokkal egyaránt számot vetve – egy váratlan lehetőséget ragadott meg, amely egyébként habitusának teljesen megfelelt, a

közvetlen politikai befolyástól nagyobb távolságot biztosított, és – siker esetén – anyagilag is jobb feltételeket kínált, mint a korabeli bírósági karrier.²⁴

Mádl Ferenc az egyike volt annak a két személynek, akinek pályázatát felettese, a Fővárosi Bíróság elnöke az akadémiára továbbította. Abban az évben azonban a jogtudományon belül csak polgári eljárásjogra és nemzetközi jogra hirdettek meg aspiránsi helyeket. Mádl Ferenc pályázati anyaga nem maradt fent, de – Nizsalovszkyval való kapcsolatára is tekintettel – valószínűsíthető, hogy polgári eljárásjogi témával pályázhatott. Bár a felvételi bizottság összetétele kedvező volt számára,²⁵ Mádlt – ekkor még – nem vették fel aspirantúrára, sőt, a neve sem bukkant fel az 1956-os TMB-anyagokban.²⁶ Ennek a legvalószínűbb magyarázata az lehet, hogy nem is volt szükség a pályázat elbírálására,²⁷ mert azt *ad acta* tették,²⁸ Mádlt pedig aspirantúra helyett átvették a hivatali állományba.

Nizsalovszky, aki Mádlt már az ELTE-n tanította, a forradalom és szabadságharc előtt az állam- és jogtudományok egyik legfontosabb alakítójának számított az akadémián, annak ellenére, hogy „polgári berögződéseit” különösebben sohasem titkolta.²⁹ Az ő támogatásával³⁰ tehát Mádl akár pályázat nélkül is bekerülhetett a hazai tudományos élet szentélyébe – feltéve, ha ehhez Szabó Imre osztálytitkár³¹ támogatását is sikerül megszereznie. Szabó – aki valószínűleg Mádlt szintén az egyetemről³² ismerte – egyfelől vonalas pártkatona volt, másfelől azonban tudományos kérdésekben – ameddig ezek politikai elvárásokkal nem ütköztek³³ – értékelte és támogatta a tehetséget, és felvállalta a szakmai álláspont képviselését.³⁴ Szabó Imre a saját jogán is, de osztálytitkárként is döntési helyzetben volt, és ez utóbbi szerepkörében hatásköreit éppen 1956 elején erősítette meg egy MTA elnöki utasítás.³⁵ Mindezek ismeretében válik egyértelművé a Mádl Ferenc 1959-es önéletrajzában olvasható szakasz, amely szerint a bíróságról „a Magyar Tudományos Akadémiához az Akadémia kikérése alapján, áthelyezéssel kerültem”. Vagyis eredetileg a bírói pálya rejtelmeivel ismerkedő fiatalember ragadta meg a lehetőséget, hogy az akadémiára kerüljön (akár főállású, akár levelező aspiránsként), de végül – érdeklődésére felfigyelve – ott egykori tanárai, Nizsalovszky és Szabó „nyúltak utána”, és – élve a munka törvénykönyvében biztosított jogkörökkel³⁶ – főállásban³⁷ hozták őt át – kötelező szakmai gyakorlata alatt – az akadémiára. Ez a jogi forma egyébként Mádlnak is kedvező volt, ugyanis a törvény értelmében fél éven belül kérhette volna a bíróságra történő visszahelyezését.³⁸ Erre azonban nem került sor, ugyanis Mádl „jó viszonyban volt a kollégáival [...]. Nem voltak ellenségei [...]. Barátságos, segítőkész [...] és udvarias volt [...], kedvelték.”³⁹ Ráadásul nemcsak Nizsalovszky Endrével került bizalmi viszonyba, hanem a tehetséges fiatalokat általában támogató Szabó Imrével is. Így válik érthetővé a közel négy évtizeddel későbbi visszaemlékezés tömör állítása: amikor Nizsalovszkyt a forradalom és szabadságharc után „kirúgták [...] én maradhattam”.

A munkájára ugyanis szükség volt, terhelhetőségét, munkavégzésének magas színvonalát és széles körű nyelvtudását pedig rövid idő⁴⁰ alatt megismerték. Megbíz-

tak benne, ezért a saját jogán maradhatott, annak ellenére, hogy az első félévben valószínűleg mindvégig Nizsalovszky közvetlen közelében mozgott, „a titkára” volt.⁴¹

2. A hivatalnok

Mádl Ferenc 1956 és 1971 között dolgozott az MTA apparátusában. Am miután főállásban átkerült az egyetemre, akadémiai kollégái még évekig igényt tartottak a munkájára, ezért különböző jogi formákban egyes feladatokat egészen az 1980-as évek elejéig továbbra is ellátott. Erre tekintettel talán inkább úgy kellene fogalmazni, hogy azt a 15 évet, amikor az MTA Központi Hivatalában volt a főállása, alapvetően három szakaszra lehet osztani: az 1956 májusától decemberig tartó időszak, a 1957 és 1969 közötti évek, valamint az 1970 és 1971 közötti időszak. Külön kell azonban szólni Mádl szaktitkári időszakáról (1965–1966), amelyet éppen a legnehezebb időben, a II. osztály szétválásához kapcsolódóan látott el, és amely jelentős többletmunkával és -felelősséggel járt. Végül meg kell emlékezni a szakszervezeti tevékenységéről is, amelyet társadalmi munkaként végzett.

2. 1. Nizsalovszky „titkára” (1956. május–december)

Mádl Ferenc korai személyi anyaga⁴² valószínűleg a forradalom és szabadságharc idején – az MTA korabeli személyzeti anyagaival együtt – semmisült meg.⁴³ A legkorábbi iratanyag, amelynek alapján a munkakörét és a beosztását rekonstruálni lehet, az 1950-es évek végéről származik. Ekkori adatlapján található a munkába állás pontos dátuma is: 1956. május 15. A kínzó forráshiány ellenére néhány elfekvő, rendezetlen anyagból következtetni lehet az első időszak feladataira. 1959-es önéletrajzában Mádl úgy fogalmazott, hogy „a Magyar Tudományos Akadémia apparátusában főelőadói minőségben az állam- és jogtudományok szakelőadója, valamint a Társadalmi-Történelmi Tudományok Osztálya nemzetközi szakelőadója vagyok”. Ez konkrétan – az MTA elnökének utasítását figyelembe véve⁴⁴ – azt jelentette, hogy Mádl Ferenc az akadémia Hivatalába, a II., a Társadalmi és Történelmi Tudományok Osztály Szaktitkárságára került áthelyezéssel. Minden akadémiai osztályhoz tartozott egy szaktitkárság, amely a struktúrán belül önálló osztályként a hivatalvezető közvetlen felügyelete alatt állt.⁴⁵ A szaktitkárság működését, a szaktitkár és a szakelőadó feladatait csak 1962-ben – a már létező gyakorlat alapján⁴⁶ – rögzítették írásban. Általánosságban azonban elmondható, hogy Mádl Ferenc elsődleges feladata „a »jogtudományi szervezése« volt. Ő foglalkozott a Jogtudományi Bizottság és a Jogtudományi Intézet ügyeivel.”⁴⁷ Miután azonban kiderült, hogy „pontos, fegyelmezett és nagy munkabírású munkatárs”,⁴⁸ más feladatokba is bevonták, de ez nagy valószínűséggel már Szabó Imre döntése alapján történt.⁴⁹

A legelső feladatok között lehet említeni az Állam- és Jogtudományi Bizottság, illetve az Állam- és Jogtudomá-

nyi Intézet működésével kapcsolatos ügyeket, amelyek meghatározásában a forradalom és szabadságharc előtt a két jogász akadémikus, a pártvéleményt megjelenítő Szabó Imre és a szakmai vonalat képviselő Nizsalovszky Endre egyaránt fontos szerepet játszott.⁵⁰ Ezekbe Mádl nyilvánvalóan először Nizsalovszky avatta be, Szabó Imre pedig ennek során ismerkedett meg közelebbről a jó káderlappal és kiváló tudományos előélettel rendelkező fiatalemberrel. Mádlt kezdettől fogva bevonhatták az aspiránsi ügyek intézésébe is,⁵¹ ami akkor teljes mértékben Nizsalovszky fennhatósága alá tartozott. Ennek keretében „Bandi bácsi” mellett ült a szóbeli meghallgatásokon mint „az osztály megbízottja” (valójában mint elnöki titkár),⁵² majd a felvételi bizottság ülésein, és vezette a jegyzőkönyveket (kézirásos jegyzetei – részben rendezetlenül – fennmaradtak az iratanyagban),⁵³ illetve intézte a hallgatói ügyeket (levelezés, felszólítások, értesítések, igazolások).

Mádl Ferenc kiváló nyelvtudása⁵⁴ vélhetően már belépésétől fogva ismert volt nem csak Nizsalovszky, de Szabó Imre előtt is. Erre tekintettel valószínűleg kezdetől fogva részt vett az osztály külkapcsolatainak intézésében,⁵⁵ bár ennek első írásos nyomai csak a forradalom és szabadságharc utáni időszakból maradtak fenn.

2. 2. Szabó Imre és Eörsi Gyula „szakmai jobbkeze” (1957–1969)

A forradalom alatt – „miközben az Akadémia elnöki tisztére Kodály Zoltánt kérték fel”⁵⁶ – Nizsalovszky az MTA főtitkáráként⁵⁷ működött. Nem a posztot kereste, elsősorban a tudományos élet pozícióinak védelme és kollégái érdekeinek képviselése érdekében vállalta el a megbízást.⁵⁸ Nyugodt és barátságos viselkedése jótékony hatással volt az apparátusra. „Nem lesz semmi bajunk” – mondogatta.⁵⁹ A retorziókat azonban – a bukást követően – minden jó szándéka ellenére sem kerülhette el. Ezek fájdalmasak voltak, hiszen az egyetemről ki-, az akadémia képviselétől pedig eltiltották, és jó ideig a tudományos életben is csak korlátozottan lehetett jelen. Elszigeteltsége közel egy évtized múltán, a világpolitikai események nyomán kezdett csak enyhülni, és ekkor térhetett vissza a tudományos élet „második” vonalába, majd utazhatott újra külföldre. Bár Nizsalovszkyt „kirúgták”,⁶⁰ Mádl Ferencel nem szakadt meg a kapcsolata, előbb a háttérből, majd később újra nyilvánosan egyengette legkedvesebb tanítványa útját.⁶¹

Mádl Ferenc 1956 és 1969 között két helyen, a II., majd a IX. osztály szaktitkárságán dolgozott. A II. osztály eredetileg a társadalomtudományok többségének integrálására törekedett, de a tudományterületeken belül – az 1950-es évek közepétől – a jogászok erős pozíciókkal rendelkeztek. Ennek kívülről is látható jeleként osztálytitkárrá Szabó Imrét választották, akinek akadémiai pályafutása, miután fél évtizeden át birtokolta a tisztséget, később a főtitkár-helyettesi, majd az alelnöki pozícióig ívelt fel.⁶² Szabó karrierjének kedvező alakulása is közrejátszott abban, hogy a jogászok a II. osztályon belül továbbra is erősek maradtak, mert az egyre magasabb beosztások mellett –

intézetigazgatóként – ő továbbra is jelen volt az osztályvezetőségben. Bár az osztálytitkárság Szabó lemondása után a filozófusokhoz került, az osztálytitkár-helyettes Eörsi Gyula lett,⁶³ akit 1965-ben, a IX. osztály kiválása után⁶⁴ az új osztályvezetőségben is megválasztottak.⁶⁵ Annak ellenére tehát, hogy Mádl Ferenc közvetlen főnökei – 1965–1966 kivételével, amikor maga is szaktitkárként működött – az osztálytitkár „operatív” segítőinek számító szaktitkárok voltak,⁶⁶ Szabó Imrével és Eörsi Gyulával, akikkel a Jogtudományi Intézetben is együtt dolgozott, szintén napi kapcsolatban állt,⁶⁷ ami – kétségtelenül – erősítette apparátuson belüli pozícióját.

Széles körű nyelvismerete miatt a II. osztály külügyi referensi feladatai valószínűleg már belépése után hozzá kerültek.⁶⁸ Ennek keretében Mádl részben a külföldi intézetekkel és kutatókkal való egyszerűbb levelezést intézte (a bonyolultabb és hosszabb iratokat külön fordították), általában azonnal elkészítve az idegen nyelvű (az anyagban angol és német tervezetei találhatóak⁶⁹) vezetői választervezeteket (az osztályvezetés⁷⁰ részére), és ennek kapcsán kerülhetett hozzá az osztályvezetés külföldi útjainak előkészítése,⁷¹ illetve az úti jelentések gyűjtése. Ez utóbbi kör egyre gyarapodott, az 1960-as években Mádl gyűjtötte az Állam- és Jogtudományi Intézet munkatársainak úti jelentéseit is. Hozzá tartozott továbbá az utazásokkal kapcsolatos kiviteli engedélyek⁷² előkészítése, az ún. különmeghívásokkal kapcsolatos ügyintézés,⁷³ az 1960-as évek közepén részt vett továbbá a külföldi pályázatok összesítésében is.⁷⁴

Ugyancsak a nyelvismerete révén vonták be az 1960-as évek közepén (adatok 1965-ből és 1966-ból állnak rendelkezésre) a II. osztály által szervezett nyelvvizsgák előkészítésébe és lebonyolításába. Mádl azért volt jó választás, mert ekkor már az angol, a német és a francia mellett oroszul is értett,⁷⁵ így a nyelvvizsgák egy részében ő elnökölt, egyúttal pedig nyelvvizsgabizottságokban az osztály képviselét is ellátta. A nyelvvizsgákkal kapcsolatos feladatokkal még a IX. osztályon is foglalkozott, és miután a jogászok a II. osztályból kiváltak, a bölcsészeknél ezt a feladatot átvevő személy részére egy részletes leírást és mintafeladatokat hagyott hátra,⁷⁶ hogy a vizsgák szervezését megkönnyítse.

A szerkesztői és könyvkiadói feladatok iránt kifejezetten érdeklődő Szabó Imre – látva a fiatalember terhelhetőségét és képességeit – valamikor 1957 első felében⁷⁷ az *Osztályközlemények* technikai szerkesztését bízta Mádl Ferencelre,⁷⁸ amely munkaigényes feladat volt, és nagy odafigyelést kívánt.⁷⁹ 1959-ben – megindulásától – pedig ő lett „technikai szerkesztője a Magyar Tudományos Akadémia idegen nyelvű jogtudományi folyóiratának, az *Acta Juridicának*” is.⁸⁰ Arról, hogy a technikai szerkesztő (szerkesztőségi titkár) feladatai az írógépek korában mennyire összetettek voltak, az Állam- és Jogtudományi Bizottság anyagában fennmaradt leírásból⁸¹ kaphatunk képet.

Szabó 1960-ban⁸³ – „káderhiány miatt”⁸⁴ – Mádlt felállításban átvitte az Állam- és Jogtudományi Intézetbe. Itt a kutatás mellett az *Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítőjének* (későbbi nevén *Állam- és Jogtudomány*) technikai szerkesztése is az ő feladata lett,⁸⁵ amit ugyancsak

nagyon komolyan vett. Ráadásul éveken keresztül lektorálta is a lapba leadott tanulmányok egy részét – mert a kiadó a lektorok fizetésére nem rendelkezett külön kettel. Mikor pedig más munkái mellett nem maradt ideje az adott szám összes írásának átolvasására, saját fizetéséből fizette ki a lektorokat.⁸⁶ Munkamódszerére utalt, de egyúttal személyiségének egy alapvető vonását – a közvetlenséget – is sikerült megragadnia visszaemlékezésében id. Trócsányi Lászlónak, amikor azt írta, hogy Mádl Ferenc „minden szám anyagának összeállításakor személyesen kereste fel az összes kutatót, mit kívánnak publikálni, még a kezdő kutatókat is”.⁸⁷ Azonban nemcsak szerkesztési munkákról volt szó, hanem a szerkesztőbizottsági ülések megszervezéséről is.⁸⁸

Hasonló szervezési feladatokat igényelt az Állam- és Jogtudományi Bizottság üléseinek előkészítése, amelynél a meghívó összeállítását és kiküldését Mádl Ferenc végezte, és rendszerint – a II. osztály képviselőjeként – részt is vett ezeken az üléseken.⁸⁹ Az Állam- és

Jogtudományi Bizottság levelezését szintén ő intézte, néha még akkor is, ha a címzett esetleg más beosztásával összefüggésben kapott küldeményt.⁹⁰

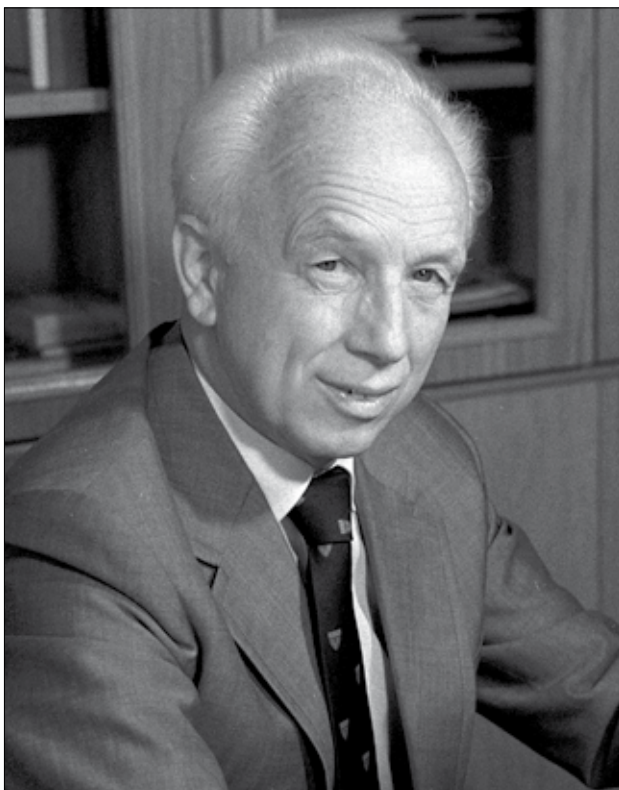
Az évek során kiderült, hogy technikai szerkesztőként szerzett tapasztalata nemcsak a folyóirat-szerkesztés,⁹¹ hanem a könyvkiadási tervek összeállítása során is nélkülözhetetlennek bizonyult. A tervek összeállítása ugyanis részben az Akadémiai Kiadóval történő egyeztetést, részben pedig a kéziratok korrektúrájának ellenőrzését, illetve a szedési engedélyek⁹² megadását⁹³ tette szükségessé. Mádl egy részterületen nem szerzett korábban jártasságot, ez pedig az ívszámok kalkulációja és elosztása volt, de ezt – miután ez nemcsak számítási feladatot jelentett, hanem érdekérvényesítéssel is járt – kezdetben Szabó Imre intézhette.⁹⁴ Benne merülhetett fel, hogy Mádl ismeretei itt is hasznosíthatóak lennének, de ez legkorábban valamikor 1960 körül történhetett, mert 1958-ban még más kolléga munkakörébe tartozott a könyvkiadási tervek intézése.⁹⁵

Bár a fenti feladatok közül egy idő után kétségtelenül a legutóbbi, a könyvkiadási tervek elkészítése vált a legidőigényesebbé, és ez igényelte a legtöbb egyeztetést is, kezdetben, amíg a jogászok a II. osztályhoz tartoztak, a munka országnrészét a bölcsészek (azon belül is a történészek) vitték.⁹⁶ Mádl a feladattal teljes nagyságában csak 1966-ban, a jogászok és közgazdászok kiválása és a IX. osztály megalakulása után szembesült.⁹⁷ Itt azonban – a

saját maga által is egyik fő jellemvonásának tartott kompromisszumkészségének⁹⁸ köszönhetően – a nehéz terepen is sikerei voltak. A hihetetlen gondossággal összeállított és több tárgyalási fordulóban elmagyarázott és megvédett tervek valamennyi felettesének és kollégájának elismerését kiváltották, így a feladat a hátralévő időre nála maradt.⁹⁹ Amikor pedig 1971-ben főállásban is az egyetemre távozott, a IX. osztály nem is próbálta meg a tervek készítését más személyre bízni. Előbb megbízási szerződésekkel operáltak,¹⁰⁰ majd könyvkiadási felelősként az Állam- és Jogtudományi Bizottságba választva¹⁰¹ bízták meg őt az éves, később az ötéves könyvkiadási tervek elkészítésével. Mádl Ferenc pedig az ELTE osztályvezetőjeként, egyetemi tanárként, sőt rektorhelyettesként¹⁰² is visszajárt a könyvkiadási terveket összeállítani és elfogadtatni (általában az Állam- és Jogtudományi Bizottságnak csak a könyvkiadási tervvel kapcsolatos napirendi pontja tárgyalásán vett részt¹⁰³). Az 1970-es évek végétől a tervezőmunkába másokat is

próbált bevonni, de e területen végzett tevékenysége egészen az 1980-as évek közepéig jelentős hatást gyakorolt az osztály könyv- és folyóirat-kiadására.¹⁰⁴

A munkakör elemzésénél végül azt is meg kell említeni, hogy Mádl Ferenc munkáját kezdettől fogva elismerés övezte a szaktitkárságon. Fejér Klára szaktitkársága idején – akinek szignója valószínűleg hatással volt Mádl jellegzetes szignójának kialakítására¹⁰⁵ – a szaktitkár helyettese Chrenkó Irén volt, aki később az Állam- és Jogtudományi Intézet gazdasági vezetője lett. 1958-ban, Fejér korai halálát¹⁰⁶ követően a Mádl Ferencel már annak belépése óta jó kapcsolatokat¹⁰⁷ ápoló Kónya Sándor lett a II. osztály szaktitkára. Ő előbb egyes ügyekben adott szabad kezdet (kiadmányozási jogot) Mádlnak,¹⁰⁸ aki végül az 1960-as évek első felében¹⁰⁹ már teljes jogkörrel helyettesítette is – távollétében – a szaktitkárt. Ez azonban – az eddigi előkerült adatok alapján – sohasem vált formalizált jogviszonyra,¹¹⁰ hanem eseti jelleggel és bizalmi alapon működött egészen a IX. osztály 1965-ös megalakulásáig. Hasonló – ám egyértelműen általános helyettesi¹¹¹ – pozícióba¹¹² került Mádl Ferenc vissza 1966-ban, amikor a IX. osztályon Metzger Gyulát nevezték ki szaktitkárrá, akivel egyébként – az iratok alapján – Mádl szintén jó viszonyt¹¹³ ápolt, és Metzger is elismerően nyilatkozott Mádl teljesítményéről.¹¹⁴

Mádl Ferenc⁸²

2. 3. A Társadalomtudományi Főosztályon (1970–1971)

1970 elején az új alapszabály megalkotásával az Akadémia Hivatalát tudományági és funkcionális főosztályokba szervezték annak érdekében, hogy el lehessen választani „az országos tudományirányító, tudománykoordináló testületi tevékenységet [...] az akadémiai intézeteket irányító igazgatási jellegű tevékenységtől”.¹¹⁵ A humán tudományok tudományszervezési feladatait a Társadalomtudományi Főosztálynál vonták össze. A korábbi humán osztályok szakittkarsági alkalmazottai e főosztályra kerültek át, melynek vezetője a II. osztály eddigi szakittkára – Mádl korábbi főnöke –, Kónya Sándor lett. Mádl Ferenc továbbra is főelőadóként dolgozott a főosztályon, de – hallgatólagoosan – ő lett Kónya helyettese.¹¹⁶

A főosztályi működés annyiban jelentett új és szélesebb spektrumot a korábbi feladatokhoz képest, hogy Mádlhoz itt már nemcsak a jogtudományt,¹¹⁷ hanem általában a társadalomtudományokat érintő ügyek (is) kerültek.¹¹⁸ Ezek közül – későbbi pályafutása szempontjából – a legérdekesebbnek az akadémiai intézetek nemzetközi kapcsolatairól szóló jelentés tűnik,¹¹⁹ amelynek világos szerkezete egyértelmű hasonlóságokat mutat az ELTE Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának vezetője által néhány évvel később az egyetem külkapcsolatairól készített anyaggal.¹²⁰

Mádl Ferenc nagyjából egy évig dolgozott a főosztályon, ugyanis – egy pályázatot követően, saját kérelmére – 1971-ben főállásban átkerült az ELTE jogi karára,¹²¹ ahol egyébként másodállásban már 1969 óta tanított.¹²² Az elválás felemásra sikerült: az oktatói karrier abban a közegben az életpálya újabb, számos kihívást és új lehetőséget rejtő szakaszának számított, tehát előrelépést jelentett, amit Mádl környezete – például Eörsi Gyula – támogattott.¹²³ Másrészt viszont az akadémia Hivatala és a IX. osztály egyik legfelkészültebb, széles körű szakmai kapcsolatokkal rendelkező ügyintézőjét veszítette el viszonylag rövid idő alatt. A Mádl távozását követő fél-egy év iratain a hiánya jól érzékelhető: sem a nyelvtudását (osztályvezetőség külföldi levelezése),¹²⁴ sem a gyakorlati tapasztalatát (például szedési engedélyek megkérése) nem tudták pótolni, így előbb eseti jelleggel (például fordítások és az osztály kiutazási tervének elkészítése)¹²⁵ kérték a segítségét, majd egyes feladatokat (például a könyvkiadási tervek) hosszabb távon is rábízták.¹²⁶

2. 4. A IX. osztály első szakittkára (1965–1966)

A IX. osztály 1965. június 25-én tartotta alakuló ülését, amelyen az egyik első kérdésként merült fel, hogy ki lesz az új osztály szakittkára, aki az operatív működést biztosítani tudja. Az alakuló ülésen konkrét név nem hangzott el, az ülést vezető Erdey-Grúz Tibor főittkár csak annyit jegyzett meg, hogy „több elgondolás van, és én bízom benne, hogy viszonylag rövid időn belül lehetséges lesz megfelelő szakittkárt találni”.¹²⁸ A megfogalmazás – diplomatikusan – arra utalt, hogy erre a munkás feladatra az akadémiai vezetésnek eredetileg nem volt egyértelmű jelöltje.¹²⁹

Mádl Ferenc fél évig, 1965 októbere¹³⁰ és 1966 áprilisa között az újonnan létrehozott IX. osztály első szakittkaraként tevékenykedett. Ez osztályvezetői besorolást – tehát az eddiginél magasabb pozíciót – jelentett, de a feladatot Mádl csak átmenetileg, az új szakittkár megtalálásáig kapta meg, illetve vállalta el. Emiatt a beosztását mindig „mb.” kiegészítéssel adta meg („megbízott szakittkár”), és a szakittkari feladatokat ez idő alatt saját feladatai mellett látta el. Mádl felkérése az ügyvitel szempontjából a lehető legjobb döntésnek bizonyult, hiszen ő rendelkezett azzal a gyakorlattal, ismertséggel és rutinnal, amellyel a II. és IX. osztály ügyeinek szétválasztását, a keretek – így például a folyóirat- és könyvkiadási keretek – megosztását zökkenőmentesen le lehetett bonyolítani.

Szakittkari feladatkörében elsősorban az adminisztratív munkája növekedett meg, hiszen azoknak az üléseknek a többségén, amelyeken a szakittkár is részt vett, előadóként már korábban is jelen volt, és ezt megelőzően is a szakittkár keze alá dolgozott, mint annak – hallgatólagoos – helyettese.

Kérdésként merülhet fel, hogy miért nem lett akkor ő a szakittkár, hiszen a IX. osztály megalakulása Mádl előléptetésére kiváló lehetőséget kínált. A válasz valószínűleg több tényező összhatásának eredménye; ezek közül itt kettőt érdemes megemlíteni: egyfelől az új osztályban a közgazdászok és a jogászok domináltak, a vezetőség összetétele elsősorban e

két szakterület kompromisszumainak¹³¹ fényében alakult, másfelől az új osztály megalakulásakor Mádl már tudta, hogy az MTA vezetése őt is felterjesztette az 1966-os évre szóló Ford-ösztöndíjra. Ettől függetlenül Mádl neve a szakittkari pozíció betöltésekor egyébként valószínűleg valamilyen konstellációban felmerülhetett, de mind ő, aki – mint egyik kollégája találóan megállapította – „nem

127

szerette a sztárkultuszt”,¹³² vagyis nem szeretett előtérben lenni, mind pedig az őt ismerő döntéshozók – elsősorban Szabó Imre és Eörsi Gyula – úgy gondolhatták, hogy az operatív vezetői munka helyett (amelyre egyébként fél-éves szaktitkári működése, valamint a később általa betöltött vezetői pozíciók alapján teljesen alkalmas lett volna) inkább tudományos vonalon kell felépíteni. Azt, hogy a bizalom irányában teljes volt, vezetőhelyettesi megbízásai, valamint a számára adott jutalmak¹³³ és az USA-ból való visszatérésekor adott fizetésemelés¹³⁴ jól jelképezték. Egyértelműnek tűnik, hogy Mádlból jó vezető lett volna, de a tudományos pályán még magasabbra jutott, „jogi irodalmunk egyik legkiválóbb képviselőjévé” vált – állapította meg róla, visszaigazolva felettesei egy évtizeddel korábbi döntését, doktori védésén az ülés megnyitásakor Szász István akadémikus.¹³⁵

2. 5. Szakszervezeti munka

„Nem voltam – s ma sem vagyok – egyetlen párt tagja sem [...]” – jelentette ki frissen megválasztott köztársasági elnökként Mádl Ferenc.¹³⁶ A nyilatkozattétel időpontjában – egy szabad és független országban – ez egy szimpla értékválasztásnak tűnhetett, ám az 1950-es években a párton kívül maradás veszélyes, családi életet, munkát és karriert egyaránt ellehetetleníteni képes döntés volt. Amikor Mádl az MTA-ra került, „a vezetők és az érdemi ügyintézők többsége [...] MDP-tag volt [...]”.¹³⁷ A forradalom után ezen a területen is enyhülés következett, már „talán csak a hivatali vezetők többsége volt párttag, [és a] pártszervezet nem törekedett arra, hogy a pártonkívüli munkatársakat »felvegye a pártba«”.¹³⁸ Valamilyen tömegszervezethez azonban tartozni kellett, még az akadémián is, ahol pedig a párttagság kérdését elég liberálisan kezelték,¹³⁹ és „nem érte hátrány a pártonkívüli munkatársakat”.¹⁴⁰ Mádl saját megfogalmazása szerint különböző szakszervezeti funkciókban végzett társadalmi munkát. 1956-ban lépett be a Közalkalmazottak Szakszervezetébe.¹⁴¹ „A Magyar Tudományos Akadémia Hivatala Szakszervezeti Bizottsága munkájában SZB-póttagként, ill. szakszervezeti bizalmi-ként veszek részt”¹⁴² – írta 1959-ben. Ahogy a szakmai munkáját, úgy a társadalmi munkát is komolyan vette, amint ez az akadémiai pártszervezet és az MTA Személyi Osztálya által az aspiránsi pályázatához készített jellemzésből kiderül.¹⁴³ 1965-ben szakszervezeti taggá választották, és már tagként – egészen a Hivatalból való 1971-es távozásáig – a munkaügyi döntőbizottság elnöke lett.¹⁴⁴

Az átnézett iratanyagban Mádl szakszervezeti működéséhez egyedül a Magyar Tudományos Akadémia Hivatala és Szakszervezeti Bizottsága által 1966 közepén meghirdetett dolgozói ötletpályázat köthető. Ennek célja „olyan munkák elkészítés[e volt], amelyek a Magyar Tudományos Akadémia feladatkörébe eső tudománypolitikai, tudomány-szervezési, igazgatási és finanszírozási feladatok korszerű ellátása érdekében növelik a központi és szakigazgatási szervek alkotó konstruktív közreműködését, valamint hozzájárulnak a Hivatal munkájának fejlesztéséhez, racionalizálásához és hatékonyságának növeléséhez”.¹⁴⁵

Mádl a bírálóbizottság egyik tagjaként vett részt a beérkezett pályamunkák értékelésében. A bizottság a pályaművek bírálatáról jegyzőkönyvet vett fel, amelyben a következőket tartotta fontosnak kiemelni:¹⁴⁶ a) „Hasznos volt a pályázat kiírása, melyre viszonylag nagyszámú (7) munka érkezett be”; b) „Valamennyi pályamunka gondosan elkészített, sok új és megvalósítható gondolatot tartalmazó tanulmány”; c) „A bizottság véleménye szerint mindegyik pályamunka eléri azt a szintet, hogy pénzjutalomban részesülhessen.”

2. 6. Munkaidő, elismerés, szabadidő, szórakozás

A Mádl Ferenc akadémiai tevékenységének irányáival való megismerkedést követően röviden szólni kell a munkakörülményekről is. Az olvasót mindenekelőtt az érdekelheti, hogy ez a sokféle feladat vajon a nap mekkora részét vette igénybe akkor, amikor a rendszer egyik kedvelt szlogenje a „nyolc óra munka, nyolc óra pihenés, nyolc óra szórakozás” volt.¹⁴⁷ Egyik időskori interjújában Mádl úgy fogalmazott, hogy „van a nap huszonnégy órája, van egy nappal, van egy éjszaka. Hát az éjszaka egy részét azal tölti, hogy tudománnyal is foglalkozik”.¹⁴⁸

Mádl András gyermekkori emlékei szerint az apja otthon rendszeresen késő éjszakába nyúlóan dolgozott az íróasztala mellett, és a nyaralásokon is beosztotta az idejét (ilyenkor délelőttönként írt vagy olvasott).¹⁴⁹ Az akadémiai anyagban is találhatóak elszórt utalások, amelyek megerősítik, hogy Mádl Ferenc feladatainak ellátása a törvényes munkaidőn túli erőfeszítéseket is igényelt. Elegendő itt a „rendezetlen” másodállására utalni, amely elsősorban abból a helyzetből fakadt, hogy egyik helyen sem tudták munkáját nélkülözni. A jogszabály által biztosított kutatónapjának megnyirbálása szintén a feladatok növekedését sejteti. Egy magánlevélben Mádl maga is utalt rá, hogy naponta nyolc óránál jóval többet (akár tizenöt órát is!) dolgozik.¹⁵⁰ Egyszóval: Mádl kivételes eredményei mögött kivételes teljesítmény, megfeszített, átlagon felüli munkavégzés állt. Jogosan merül fel a kérdés, hogy vajon mit találunk a másik oldalon, mi volt ennek az ellentételezése a munkáltató oldaláról?

Mádl nem volt sem párttag, sem társutas,¹⁵¹ egyedül – szenvedélyesen – a tudomány érdekelte: kutatni és tanítani akart.¹⁵² Az elismerés esetében abban állt, hogy a szocializmus alapvetően zárt rendszerben mindkét területen viszonylagos szabadsághoz jutott, a témáit kutathatta, oktathatta, írásait olvasták, megvitatták, tanácsait számos fórumon kikérték. Rendszeresen járhatott külföldre, és a szocialista jogtudomány iránt éppen érdeklődést mutató nyugati jogtudósok (is) felfigyeltek kiváló, a pártos sallangokat nélkülöző stílusban készült írásaira, klasszikus műveltségére, széles olvasottságára.

Szó szerinti karrierje csak az akadémiáról való távoása után kezdődött, de külföldi szakmai körökben – ahol a magyar párttagság nem, de az egyéni teljesítmény annál inkább számított – ekkor már ismert volt, és tekintéllyel bírt. Anyagi helyzete azonban – bár látszólag minden tevé-

kenység¹⁵³ után rendszeresen kapott valamilyen jogcímen fizetést – az akadémiai időszakban szinte csak a család fenntartását tette lehetővé, a bevételeinek jelentős részét ugyanis munkahelyi feladatainak ellátására (például a lektori díjak fizetése), illetve tudományos kutatásaira (elsősorban a kéziratok gépeltetése, másolatok készíttetése, postázás) fordította. Láthattuk, hogy felettesei, Szabó és Eörsi, illetve az egyes szaktitkárok révén többször kapott jutalmat,¹⁵⁴ fizetésemelést,¹⁵⁵ és lassan megindult a ranglétrán is (szaktitkári, illetve csoportvezetői megbízás), és – Szabó döntése alapján – a Ford-ösztöndíjat is megkaphatta. Ezzel – pártonkívüliként – nagyjából megközelítette a korabeli lehetőségek maximumát.

A továbblépést erről a pontról értelemszerűen az egyetemi katedra jelentette – nemcsak Mádl, de tehetséges pályatársai számára is. Mádl azonban – a tudományos témái mellett – még két fontos dolgot vitt vissza magával az alma materbe: a szakmai (hivatalnoki) tapasztalatokat és a széles körű, a jogászai körökön messze túlnyúló kapcsolatrendszerét. Ez utóbbiak legalább olyan mértékben segítettek egyetemi karrierje (rendkívül gyors) kibontakozását, mint szerteágazó kutatási témái.

Fentieket olvasva felmerül a kérdés, hogy ilyen munkaterhelés mellett maradt-e Mádlnek egyáltalán szabadideje, és ha igen, azt hol, hogyan és mivel töltötte.

A levéltári anyagból kirajzolódó kép azt mutatja, hogy Mádl Ferenc általában július–augusztusban vette ki a szabadságát, amelyet elsősorban a Balaton partján, illetve Bándon töltött. A két kedvelt vízparti tartózkodási helye Tihany és Balatonalmádi volt, az előbbiben a Limnológiai Intézet vendégházában, az utóbbi helyen az akadémiai üdülőben tartózkodott a családjával és barátaival.¹⁵⁶ Időnként eljutott külföldre is, ezek főleg csereüdülési le-

hetőségeket jelentettek a keleti blokk országaiban (az iratanyagban Lengyelországra és NDK-ra van utalás).¹⁵⁷ Tekintettel a kutatási témájára, Mádl gyakran járt kapitalista országokban is,¹⁵⁸ de a családot ide nem szívesen engedték utána.¹⁵⁹ Később arra azonban lehetősége nyílt, hogy „félhivatalos” út keretében kisebb nyugati utazásra a családját is magával vigye.¹⁶⁰ Az összkép tehát ezen a területen is vegyes, de a vége felé a mérleg inkább pozitív. Mádl Ferenc – az MTA-hoz fűződő jogviszonyának köszönhetően – évente nagyjából két-három hetet összefüggően nyaralhatott a „magyar tenger” partján, amelynek egyébként – Veszprém megye szülöttként – kezdettől fogva szerelme se volt.¹⁶¹ Szintén az akadémiai munkának köszönhetően vehetett részt külföldi – szocialista – csereüdülésekben, illetve utazhatott – kutatási témája miatt – az átlagosnál jóval gyakrabban nyugati országokba is.¹⁶²

Végül röviden szólni kell a szórakozási lehetőségekről is. Mádl Ferenc otthonról hozta a zene iránti érdeklődését,¹⁶³ de később, családos emberként kifejezetten kedvelte a színházi előadásokat is.¹⁶⁴ Az MTA-n az akadémikusok és a munkavállalók számára rendszeresen szerveztek kulturális rendezvényeket, táncestélyeket, hangversenyeket,¹⁶⁵ illetve árultak kedvezményes színházjegyeket.¹⁶⁶ Az osztály tagjai, illetve különböző meghívott előadók időről időre tartottak tudományos előadásokat, illetve vitákat, felolvasásokat, többnyire a Tudós Klubban. Mádl Ferenc vagy a Mádl család részvételéről a levéltári anyagban nem maradtak fenn konkrét adatok, de több meghívó, illetve programterv található Mádl személyes iratai között, illetve a Tudós Klub működtetése egy időben – mb. szaktitkárként – részben hozzá is tartozott,¹⁶⁷ így valószínűleg nem elrugaszkodott dolog azt feltételezni, hogy ezeket a rendezvényeket – ha ideje engedte – maga is látogatta.¹⁶⁸

DOMANICZKY, ENDRE

Ferenc Mádl, Beamter der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (Zusammenfassung)

Der ehemalige Präsident der Republik Ungarn (2000–2005), Ferenc Mádl (1931–2011), begann seine Karriere als Beamter an der Ungarischen Akademie der Wissenschaften im Frühjahr 1956. Sein Talent – als Jurastudent gewann er einen Fakultäts- (1953) und einen nationalen (1955) akademischen Wettbewerb – und seine Eifrigkeit ermöglichten es ihm, bald darauf seine berufliche Karriere zu beginnen. Von 1958 bis Ende der 1980er Jahre arbeitete Mádl am Institut für Staats- und Rechtswissenschaften der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. 1971 wurde er von der Akademie an die Juristische Fakultät der Eötvös-Lorand-Universität versetzt. Als Forscher begann

er, sich mit dem internationalen Privatrecht und – als einer der Ersten in Ungarn – mit dem Recht der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft zu beschäftigen. Nach 1989, als Minister in der Regierung von József Antall, übernahm Ferenc Mádl eine öffentliche Rolle, setzte aber seine Lehr- und Forschungstätigkeit als Politiker bis zu seinem Tod 2011 fort. Der vorliegende Beitrag stellt Ferenc Mádl's Tätigkeit als Beamter anhand von Archiv- und Bibliotheksquellen – hauptsächlich aus dem Archiv der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, aber auch aus anderen Archiven – vom Anfang bis 1971 dar, als Mádl auf eigenen Wunsch an die Universität versetzt wurde.

Jegyzetek

* A kutatás az MFI támogatásával készült. Itt szeretném megköszönni az MTA Levéltára munkatársainak (különösen Hay Diána levéltárvezető asszonynak és Novák Béla levéltárosnak) a források feltárásával kapcsolatos segítségét, valamint Jecs Franciskának a formázáshoz nyújtott támogatását.

¹ Az Akadémiai Levéltár (AL) mellett a tanulmány megírásához Budapest Főváros Levéltárának (BFL) és az ELTE Egyetemi Levéltárának (ELTE EL) anyagait is használtam.

² Ez alapvetően a II., illetve a IX. osztály 1950 és 1984 közötti iratanyagát jelenti. Ebben esetenként előfordulnak személyi anyagok, valamint más, egyelőre nem hozzáférhető (például az Állam- és Jogtudományi Intézet iratanyaga) fondhoz tartozó iratok. A kutatás során felmerülő kérdések azonban más dokumentumok (például elhunyt akadémikusok személyi iratai, NKO-iratok, főtítkári iratok) vizsgálatát is szükségessé tették.

³ MÁDL Ferenc: Legyen az oktatás stratégiai ágazat. In MÁDL Ferenc: *Az európai örökség útjain*. Budapest, 1995. Athenaeum, 158. p.

⁴ Rólunk is szól a mese. Beszélgetés Mádl Ferencsel. *Magyar Nemzet*, 2000. (június 10.) 135. sz. 25. p.

⁵ *Személyzeti vélemény Mádl Ferencről*, 1984. május 17. AL 45 Személyzeti Osztály 576/6 dosszié, 3. p. Köztársasági elnökként adott egyik legelső interjújában ezt saját maga is megvallotta: „Nehéz magamról beszélni [...]”. A feszültség attól is nő, ha el-túlozzák. *Népszabadság*, 2000. (augusztus 12.) 188. sz. 7. p.

⁶ A tanulmány elkészítéséhez elsősorban a Mádl Ferenc egykori főnökével, Kónya Sándorral készített interjút használtam fel, de Mádl Ferenc fia, Mádl András is számos adattal segítette a munkámat. Segítségüket ezúton is köszönöm.

⁷ A gyakorlat időtartama két év volt. A gyakorlat célja „gyakorlati szakismeretek szerzése, illetve kiegészítése” volt. Vö. a Munka Törvénykönyvéről szóló 1951. évi 7. tvr., 132. §; az Mt. végrehajtásáról szóló 53/1953. (XI. 28.) MT rendelet, 219–233. §.

⁸ MÁDL Ferenc: *Az objektív felelősségi rendszer történeti kialakulása (Kísérlet a jogintézmény gazdasági, társadalmi eredetinek kimutatására)*. Budapest, 1955. (Kézirat) 62 p., témavezető: Világhy Miklós, opponens: Asztalos László.

⁹ Jelentés a Politikai Bizottságnak az 1955. március 8-án – a bírósági apparátus felfrissítése érdekében – hozott határozatának végrehajtásáról, 1956. május 7. In RÉVÉSZ Béla (szerk.): *Iratok az Igazságügyi Minisztérium történetéből 1944–1990*. I. kötet. Budapest, 2016. Igazságügyi Minisztérium–Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 434. p.

¹⁰ Ennek hátteréhez lásd például Az MDP Központi Vezetőség Adminisztratív Osztály vezetőjének tájékoztatója Rákosi Mátyásnak az igazságügyi tisztogatási javaslatokról, 1953. április.10. Uo. 368–369. p.

¹¹ *Jelentés a Politikai Bizottságnak az 1955. március 8-án – a bírósági apparátus felfrissítése érdekében – hozott határozatának végrehajtásáról*, 1956. május 7. Uo. 436. p.

¹² A fizetésre – illetve a jogászok szakmai gyakorlatára – lásd például Az 1953/54-es tanév egyetemi jogi oktatásával kapcsolatos tapasztalatok, 1954. szeptember 3. Uo. 412–415. p.

¹³ Az Mt. végrehajtási rendelete is e szempontok mérlegelését írta elő, amikor úgy fogalmazott, hogy „a szakmai gyakorlatra kötelezett dolgozó beosztásánál a népgazdasági érdekeket, valamint a gyakorlatra kötelezett képességeit és szakirányú érdeklődését figyelembe kell venni.” 53/1953. (XI. 28.) MT rendelet, 221. § (2) bek.

¹⁴ A Munka Törvénykönyvéről szóló 1951. évi 7. tvr. 132. § (1) bekezdés.

¹⁵ Akkoriban, még ha erre a jogszabály lehetőséget is adott, a saját vélemény vagy elvárás megfogalmazása – mint azt Mádl Ferenc egyik évfolyamtársának, a későbbi politikusnak, Torgyán József-

nek az esete is bizonyítja – nem volt szerencsés. Torgyán egyik volt professzorának támogatásával a külügybe mehetett volna, de ehhez elvárták a pártba való belépést is, amit ő megtagadott. Így szakmai gyakorlat helyett az utcára került. „Akkor kötelező elhelyezkedési rendszer volt, és mivel nem fogadtam el az egyetemi elhelyezést, még segédmunkás is nehezen lehettem.” Ifj. KORSÓS Antal [Sárközy Tamás]: Aki a semmiből kormányzó pártot csinált: Torgyán József. *Mozgó Világ*, 2004. 5. sz. <https://epa.oszk.hu/01300/01326/00051/13korsos.htm>.

¹⁶ A Budapest főváros területének új megállapításáról szóló 1949. évi XXVI. törvény 1950. január 1-jén lépett hatályba.

¹⁷ „Amikor a jogot végeztem, mindjárt tudtam, hogy egy olyan politikai rendszerben tanultam ezt a tudományt, amely nem a jogszerűség, a demokrácia és a törvényesség világá. És én ezt nem akartam gyakorlati, mondjuk, bírói pályán művelni [...]” „Újtjelzők”. Mádl Ferenc a családi mesékről, a nehéz döntésekről, a sorsát rendező fogalmakról. *Magyar Nemzet*, 2011. (január 29.) 28. sz. 5. p.

¹⁸ Budapest, VIII. Ráday utca 14., egy „hátsó udvari IV. emeleti lakás cselédszobájában kaptunk [...] albérleti lakást”. MÁDL Ferenc: *[Mozaikok] Megtörtént történetek üzenete* (Kézirat, 2010. A család tulajdonában).

¹⁹ Az 1950-es években villamossal, egy átszállással (Nagyvárad tér) a Kálvin tértől egészen a pestlőrinci Béke térig lehetett utazni. Részletesen, fényképekkel és vágányrajzokkal <http://hampage.hu/trams/index.html>.

²⁰ *Mádl Ferenc fogalmazó jellemzése*, 1955. december 9. BFL XXV.40.1955.EL. Biz. 31.

²¹ *Az Igazságügyi Minisztérium értesítése Mádl Ferenc áthelyezéséről*, 1956. január 6. BFL XXV.40.1956.EL. VI.W.5/5.

²² A TMB felhívását lásd BFL XXV.40.1956.EL.VIII.F.15. *A Fővárosi Bíróság elnökének 1956. február 9-i körözlényét* lásd uo. A pályázatok beadási határideje 1956. február 22. volt.

²³ MÁDL 1995. 158. p.

²⁴ A TMB felhívásához csatolt tájékoztató szerint egy levelező aspiráns ösztöndíja havi 1 180 és 1 770 forint között került megállapításra. Mádl Ferenc már bírósági titkárként (Újpesten) havi 1 100 forintos illetményben részesült. *Az Igazságügyi Minisztérium értesítése Mádl Ferenc áthelyezéséről*, 1956. január 6. BFL XXV.40.1955.EL.VI.W.5/5.

²⁵ Az aspiránsvétel bizottság elnöke 1956-ban Nizsalovszky Endre volt, tagjai kivétel nélkül az ELTE ÁJK oktatói: Beér János, Hajdu Gyula, Névai László, Weltner Andor. *Az állam- és jogtudományok akadémiai bizottságai*, 1956. augusztus 27. AL IX. osztály iratai 18. d. 1. dosszié, Névsorok és listák. Az ötből négyen (Beér János kivételével) Mádl-t tanították és/vagy vizsgáztatták is a pesti jogi karon.

²⁶ AL II. osztály iratai 79. d. 1–4. dosszié. TMB anyagok 1956. január–szeptember.

²⁷ Az 1950-es évek TMB-jegyzőkönyveiben többször előkerül (vö. például a *TMB 1956. július 6-i ülésének határozatai*. AL II. osztály iratai 79. d. 3. dosszié), hogy a jelöltek tudományos előlete vagy nagyon rövid vagy teljesen hiányzik. Bár Mádl Ferenc ekkor már két, pályadíjat nyert tudományos munkával rendelkezett, Nizsalovszky – és Szabó Imre – valószínűleg azt tanácsolhatta neki, hogy várjon még néhány évet az aspiránsi kérelem benyújtásával. A pályázatok rangsorolása később is bevett szokás maradt. Például az 1960-as évek elején a TMB határozata alapján a beérkező pályázatokat három csoportba kellett rendezni: a) akik 1962-ben „feltétlenül felveendők”; b) akik alkalmasak, de egy évet várhatnak; c) „akik még nem felelnek meg a követelményeknek”. *Mádl Ferenc tájékoztató levele a beérkezett pályázatokról*, 1962. március 5. AL II. osztály iratai 17. d., 5. dosszié.

- ²⁸ Ilyen *ad acta* ügyként került elő Mádl Ferenc iratai közül például Gál Gyula pécsi tanársegéd anyaga. Ám az irathoz készült feljegyzésből kitérnek, hogy az ügyintéző (Mádl Ferenc) az átmenetileg pályamódosítási nehézségekkel küzdő jelölt érdekében tartotta magánál a kérelmet. AL IX. osztály iratai 17. d., 3. dosszié, Aspiráns ügyek. Részletesen DOMANICZKY Endre: *Gál Gyula nemzetközi jogász (1926–2012) halálának tizedik évfordulóján* (Jura – megjelenés alatt).
- ²⁹ MÁDL Ferenc: Nizsalovszky Endre. Arcképvázlat születésének centenáriumán. In MÁDL Ferenc – PESCHKA Vilmos (szerk.): *Nizsalovszky Endre emlékkönyv*. Budapest, 1994. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 17. p.
- ³⁰ „Bandi bácsi jó szava” számíthatott. „Ő akkor »jött fel« korábbi [meg]fűrt helyzetéből, ő ismerhette egyetemi teljesítményeimet [...]” – emlékezett vissza a pályamódosítás időszakára röviddel a halála előtt. MÁDL 2010.
- ³¹ Szabó Imre 1955 és 1960 között (főtitkárhelyettesi kinevezéséig) volt az MTA II. osztály osztálytitkára. Kónya Sándor szíves közlése. *Az MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei*, 1961. 1–3. sz. 245. p.
- ³² Szabó Imre 1945 és 1955 között különböző beosztásokban az Igazságügyi Minisztériumban dolgozott. Az ELTE jogi karán az 1948/1949. tanévtől egészen nyugdíjazásáig tanított. A Karra való meghívására lásd *A Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Közigazgatástudományi Karának ülései*, az 1948. október 7-i, október 12-i és november 17-i ülések jegyzőkönyvei, www.hungaricana.hu. Utolsó tanéve az Állam- és Jogelméleti Tanszéken az 1982/1983. tanév volt. Vö. *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem értesítője 1982–1983*, 57. p. Életútinterjújában Szabó elmondta, hogy ő az ELTE-n Moór Gyula tanszékét kapta meg, amely ekkor „üres volt.” Többszöri kérdésre végül azt is elmesélte, hogyan ültet meg a tanszék, és zajlottak az oktatóeserék, vagyis a valóságban hogyan történt az egyetem „átvétele”. „Az akkori oktatásügyi miniszter felmondott egyetemi tanároknak, kirakott, kizecolt egyetemi tanárokat és újakat keresett. Ezek az újak rendszerint a minisztériumok kodifikációs osztályainak a vezetőiből kerültek ki. [...] Weltner Andor, Világhy Miklós, Eörsi Gyula, Beér János és jómagam is ebből a sorból kerültünk olyan helyekre, amelyek megürültek, mert felmondtak az illető tanároknak. [...] Rendszerint olyan emberek voltak ezek, akik nem jogilag kompromittáltak magukat, hanem politikailag. [...] Moór Gyula, Baranyai Jusztin, Gajzágó Ödön [helyesen László – D.E.], Szászy István.” 137. sz. interjú. VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, 326–327. p.
- ³³ Szabó felfogásának kettősségét legjobban a kiváló nemzetközi jogász, Szászy István esetén keresztül lehet bemutatni. Az 1938-ban megjelent monográfiája miatt nemzetközi szaketkinéllynek számító, jogászcsaládból származó Szászy nyíltan kiállt az 1948 karácsonyán börtönbe hurcolt Mindszenty hercegprímás mellett (ráadásul – és valószínűleg ez volt a súlyosabb vétek, a „vörös posztó” – jó barátságban állt Szabó tanszéki elődjével, Moór Gyulával). A válaszcsepás nem azonnal érkezett, de az 1950/51. tanévben az addigi tanszékvezető egyetemi tanár már nem taníthatott az egyetemen, és az ekkor a II. osztály „erős emberének” számító Szabó tett egy félbemaradt kísérletet az akadémiáról való kizárására is. Szászy végül nem veszítette el akadémiai levelező tagságát, de közel egy évtizedre háttérbe szorult a tudományos életben, az egyetemre pedig soha nem térhetett vissza. Szabó Imre egyébként tudatában volt döntései súlyának. A már nyugalomba vonulását követően a rendszerváltás hajnalán (1988–1989-ben) vele készült életútinterjúban több alkalommal is előhozta Szászy esetét, és sajnálkozott a vele törtéteken (az ügyben játszott saját szerepéről azonban nem beszélt). Lásd még BURIÁN László: Szászy István (1899–1976). In HAMZA Gábor (szerk.): *Magyar jogtudósok II.* Budapest, 2001. Professzorok Háza, 149–168. p.; DOMANICZKY Endre: Adalékok Szászy István ellehetlenítéséhez. *Jogtörténeti Szemle*, 2020. 3. sz. 54–55. p.; Szabó Imre életútinterjúja (VERITAS Intézet, 137. sz. interjú);
- Interjú Bánrévy Gábor professzorral. <http://cox.fw.hu/banrevy-int.htm>.
- ³⁴ Érdemes felidézni, ahogyan Peschka Vilmos akadémikus – egykori tanítványa és kollégája – professzora tanári hitvallására emlékezett: „Szabó Imre nemcsak a jogtudomány művelésében volt állhatatos és fáradhatatlan, hanem jogászgenerációk oktatásában és nevelésében is. [...] Egyetemi előadásainak sodró lendülete, impresszionáló szenvedélyessége mind arra szolgált, hogy a jogtudomány problémáit hallgatói elé tárja, s számukra tudományosan megvilágítsa. Feledhetetlen az a feltétlen odaadás és gondosság, amellyel tanítványait munkájukban segítette, a tudományos pályán elindította, útjukat egyengette és figyelemmel kísérte. Nem hagyható említés nélkül a tanár és tanítványai kapcsolatának az a lényegi sajátossága, ami tudományos meggyőződése és elkötelezettsége rendíthetetlen szilárdságának lát-szólag ellene szól: szellemi toleranciája; elég csak futó pillantást vetni tanítványai műveire, melyek jelentősen eltérnek attól a [...] koncepciótól, amelynek keretében a jogelméleti problémák megoldását kereste. Egyszóval: nem epigonokat nevelt.” PESCHKA Vilmos: Szabó Imre (1912–1991). *Magyar Tudomány*, 1991. 12. sz. 1152. p.
- ³⁵ Mádl Ferenc átvétele idején a munkáltatói jogok gyakorlója az akadémia Hivatalának vezetője volt (vö. A dolgozók munkaviszonyával kapcsolatos egyes kérdések szabályozásáról szóló 15/1954. MTA elnöki utasítás 4. pont, *Akadémiai Közlöny*, 1954. 16–17. sz. 8. p.), azonban néhány héttel az átvétel előtt jelent meg – a többek között – az osztálytitkárok létszámgazdálkodási jogköreit megerősítő elnöki utasítás is (vö. A tudományos osztályok gazdálkodási hatáskörének kiszélesítéséről és a szaktitkárságok szervezeti megerősítéséről szóló 2/1956. MTA elnöki utasítás II/1–3. pontjai, *Akadémiai Közlöny*, 1956. 6. sz. 45. p.).
- ³⁶ A Munka Törvénykönyvéről szóló 1951. évi 7. tvr. 133–137. §; a Munka Törvénykönyvének végrehajtásáról szóló 53/1953. (XI. 28.) MT rendelet 226. § (1) bek.
- ³⁷ Fontos megjegyezni, hogy a fiatalember jó időben jelentkezett az akadémiánál, ugyanis a Társadalmi és Történeti Tudományok Osztályán már évek óta gyarapodott az ellátandó feladatok listája. A Szabó Imre (és Eörsi Gyula) által „dominált” Állam- és Jogtudományi Főbizottság több kérdést is gyakorlati oldalról közelített meg, így merült fel a II. osztály külkapcsolatainak kiépítése, illetve a folyóirat- és könyvkiadás reformja. Ezek az ötletek, illetve ez a szemléletmód tükröződik vissza az osztály különböző testületeinek jegyzőkönyveiből, például az 1955. január 18-i osztályvezetőségi ülés anyagai AL II. osztály iratai, 2. d., 2. dosszié; Az 1955. február 22-i osztályvezetőségi ülés anyagai. AL II. osztály iratai, 2. d., 3. dosszié; Az 1955. szeptember 2-i aktívaértekezlet anyagai. AL II. osztály iratai, 2. d., 7. dosszié. Éppen ezért valószínűnek tűnik, hogy Szabó Imrét (és Eörsi Gyulát) nem kellett győzködni Mádl felvételéről, mert a képességei alapján alkalmasnak látták arra, hogy az általuk fontosnak tartott jogi tudományszervezéssel kapcsolatos feladatokat ellássa.
- ³⁸ Vö. A Munka Törvénykönyvéről szóló 1951. évi 7. tvr., 137. § (5) bekezdés; a Munka Törvénykönyvének végrehajtásáról szóló 53/1953. (XI. 28.) MT rendelet, 233. §. Az Mt. egyébként a lakás biztosításának elmaradásához kötötte a visszahelyezés kérelmezését, ami az egyetemi évek óta lakásproblémákkal küzdő Mádl esetében – ha a szükség úgy hozza – könnyen lehetett volna hivatkozási alap.
- ³⁹ *Interjú Kónya Sándorral*, 2021. május 10.
- ⁴⁰ Mádl átvétele (1956. május 15.) és a forradalom és szabadságharc leverése (1956. november 4.) között szűk hat hónap telt el.
- ⁴¹ Ezt megerősíti Mádl Ferenc saját családja számára készített feljegyzése is: „[...] az MTA-feladataimban mellette [Nizsalovszky – D.E.] dolgozhattam végig, míg [az] 1956 okt[oberi] for[radalom] után főtitkár lett”. MÁDL 2010.
- ⁴² Vélhetően a bíróságról hozott személyzeti iratokkal együtt, ugyanis a korban a személyzeti iratanyagok egy példánya létezett, az eredeti iratok vándoroltak egyik munkahelyről a másikra.

Ennek a gyakorlatnak köszönhető egyébként, hogy Mádl eredeti pécsi egyetemi beiratkozásai anyaga az ELTE Levéltárában fennmaradt, illetve ezért hiányos a későbbi akadémiai személyzeti anyaga is, mert az – a feljegyzések szerint – az ELTE-nek került átadásra (de onnét csak részben került elő).

⁴³ A forradalom és szabadságharc alatt az 1950-es években készült addigi akadémiai személyzeti anyagok nagyrészt megsemmisültek (Hay Diana szíves közlése).

⁴⁴ A Magyar Tudományos Akadémia Hivatala szervezetéről szóló 18/1954. MTA elnöki utasítás II. pont. *Akadémiai Közlöny*, 1954. 20. sz. 2. p.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ KÓNYA 1994. 377–379. p.

⁴⁷ *Interjú Kónya Sándorral*, 2021. május 10.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Az 1962. évi akadémiai SZMSZ alapján „a szakítkárságon dolgozó szakelődök [...] feladatkörét – az osztálytitkárral egyetértésben – a szakítkár állapítja meg [...]”. KÓNYA 1994. 379. p. Mádl Ferenc közvetlen főnöke szakítkárként így először Fejér Klára (1956–1958), majd Kónya Sándor (1958–1965) lett (mindketten történész végzettségűek), azonban jogi végzettsége és feladatai miatt osztályon belül már kezdetől fogva közvetlen kapcsolata lehetett Szabó Imre osztálytitkárhoz, majd Eörsi Gyula osztálytitkár-helyetteshez.

⁵⁰ Szabó ekkor a Jogtudományi Bizottság elnöke, a Jogtudományi Intézet igazgatója, a II. osztály osztálytitkára, Nizsalovszky pedig a Jogtudományi Bizottság tagja, a Jogtudományi Intézet Tudományos Tanácsának elnöke és a jogi aspiránsfelvételi bizottság elnöke volt.

⁵¹ Erre enged következtetni az iratanyagban található legkorábbi – 1956. június 19-én kelt – dokumentum, amelyen Mádl Ferenc neve ügyintézőként szerepel, és amelynek témája egy aspiráns ügyében a *TMB-hez írt feljegyzés* volt. AL II. osztály iratai 79. d. 3. dosszié.

Hasonlóan korai – dátum nélküli, de valószínűleg 1956. júliusi – a *Bihari Ottó pécsi jogi karra történő kinevezéséhez szükséges akadémiai vélemény összefoglalója*, amelyben Mádl Beér János, Kovács István és Pap Tibor véleményét összegezte. AL II. osztály iratai 67. d. 8. dosszié, Egyetemi tanszéki pályázatok 1956. Az átvizsgált iratanyag alapján az első jelentősebb ügy, amelynek intézésébe több alkalommal is bekapcsolódott, *Eörsi Gyula doktori védésének előkészítése* volt. AL 200 TMB 865/1. d., Eörsi Gyula jogtudományi doktori védésének iratai. Az eljárás alapjául szolgáló értekezést (Tervszerződés) az Állam- és Jogtudományi Intézet lapjában Mádl ismertette. *Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője* 1958. 315–325. p.

⁵² Nizsalovszky titkárként volt jelen a forradalom és szabadságharc előtt egy hónappal Gál Gyula pécsi egyetemi tanársegéd meghallgatásán is, akinek tudományos pályafutását Kocsis Mihály dékán – Mádlhoz és Benedekéhez hasonlóan – megpróbálta megghiúsítani. [Erről bővebben lásd DOMANICZKY Endre: *Gál Gyula (1926–2012) nemzetközi jogász halálának tizedik évfordulóján* (Jura – megjelenés alatt)]. Gál teljes iratanyaga Mádl aktái között maradt fenn, aki Gálról és munkáiról később is nagy tisztelettel emlékezett meg (lásd a Gál *Világúrrag* című könyvéről szóló recenzióit: Állam- és Jogtudomány 1965. 4. sz. 601–605. p.; *Acta Juridica*, 1966. 179–184. p.).

⁵³ Többségüket lásd AL IX. osztály iratai 16. d. 2–4. és 6. dosszié; 17. d. 4–5. dosszié.

⁵⁴ Az 1950-es évek végén, aspiránsi pályázatához kapcsolódóan Mádl Ferenc úgy nyilatkozott, hogy aktív német és passzív angol nyelvtudással rendelkezik, de mindkét nyelvből még hallgatóként az egyetemen felsőfokú nyelvvizsgát szerzett. Azt is elmondta, hogy nyelvtudását munkája során rendszeresen használja. *Mádl Ferenc kandidátusi anyaga, felvételi kérelem aspirantúrára*, 1959. november 24. AL 200. TMB 699/429. Ebben az anyagban nem esett szó a francia nyelvtudásról, amiről viszont egy interjúban később azt mondta, hogy már gyerekkorában ér-

deklődött e nyelv iránt (*Rólunk is szól a mese. Beszélgetés Mádl Ferencsel* 25. p.). Szinte biztos, hogy a középiskolában vagy az egyetemen foglalkozott ezzel a nyelvvel is, ugyanis szakdolgozatának irodalomjegyzékében a külföldi munkák között csak német és francia művek szerepelnek. (A szakdolgozat lelőhelye: ELTE ÁJK Könyvtára. Köszönöm Sonnevend Pál dékán úrnak a dolgot beszerzéséhez nyújtott segítségét). Francia nyelvet tanult az aspirantúra alatt is, és az 1960-as évek elejére aktív nyelvtudással kellett rendelkeznie, mert a franciaországi képzés előadásai (az anyagban a hágai nemzetközi jogakadémia 1960-as felvételi csomagja maradt fenn, de a korabeli strasbourgai képzés is hasonló lehetett (AL 9. doboz, A hágai jogi akadémián való részvétel, 1960 dosszié), és vizsgái részben angolul, részben franciául zajlottak (Mádl Ferenc az 1960-as évek elejétől tanított is az intézményben, és bár az óráit angolul tartotta, francia nyelvtudására ekkor is szüksége volt). A francia középfokú nyelvvizsgát 1966 júniusában az ELTE Lektorátusán tette le. Ezzel kapcsolatos feljegyzésében megemlítette, hogy az akadémiai munkája során mindhárom nyelvet rendszeresen használta. *1966. július 21-i feljegyzés*. AL IX. osztály iratai 10. d., 4. dosszié. 1969-ben pedig úgy nyilatkozott, hogy oroszországi látogatásai során a partnerekkel elsősorban francia vagy angol nyelven tárgyalt. *1969. február 3-i feljegyzés*. AL IX. osztály iratai 22. d., 1. dosszié. Mádl Ferenc folyékony angol és német nyelvtudásáról számos egykori kollégája, barátja és tanítványa megemlékezett. Ezekhez képest későbbi pályafutása során a franciát ritkán használhatta, viszont továbbra is jól beszélhette. Ezt támasztja alá a Köztársasági Elnöki Hivatal egykori sajtófőnökének, Schillinger Erzsébetnek a visszaemlékezése, aki szerint a 2001. évi franciaországi látogatásán Mádl Ferenc franciául beszélgetett Jacques Chirac elnökkel a tiszteletére adott díszvacsorán. *Interjú Schillinger Erzsébettel*, 2021. június 28. Hasonlóan nyilatkozott volt külpolitikai tanácsadója, Breuer Klára is: „Ő azt mondta [a kollégáknak], hogy neki rossz a franciája, de erre mondtuk, hogy szerettünk volna mi is ennyire rosszul beszélni franciául.” *Interjú Breuer Klárával*, 2021. május 26.

⁵⁵ Már 1955-ben elérendő célként rögzítette az osztályvezetőség, hogy „jól megindult és kialakulóban lévő nemzetközi kapcsolatainkat állandó tervszerű tájékoztatással, közös munkák készítésével, esetleg közös megvitatásával, kölcsönös publikációk kiadásával kívánatos elmélyíteni”. *Az osztály 1955. I. félévi munkaterve, melléklet*. AL II. osztály iratai 2. d., 2. dosszié. Ebbe a törekvésbe jól beleillett egy nyelveket beszélő, a külföldi utak és levelezések adminisztrációjára képes munkatárs felvétele.

⁵⁶ MÁDL–PESCHKA 1984. 17. p.

⁵⁷ Általában (Mádl Ferenc is) főtitkárként hivatkoznak rá, de pontos titulusa az MTA Nemzeti Bizottságának titkára volt, ahogy ez a személyi anyagából is kiderül. *Nizsalovszky Endre ny. egyetemi tanár, az MTA rendes tagjának életrajza*, 1962. október 25. AL 45. Személyzeti Osztály 142. d. 3. p.

⁵⁸ Uo. Az eseményekről részletesen beszámolt személyi anyagában fennmaradt 1962. évi önéletrajzában.

⁵⁹ *Interjú Kónya Sándorral*, 2021. május 10.

⁶⁰ A Nizsalovszkyt sújtó akadémiai retorziók „átfutási” (ügyintézési) ideje viszonylag hosszúra nyúlt, az MTA elnöke és főtitkára csak 1957. december 2-án „közölte vele, hogy »az ellenforradalmi események idején tanúsított magatartása miatt méltatlan akadémiai tisztségekre, és az Akadémia [...] képvisletére«.” MÁDL–PESCHKA 1984. 17. p. Ugyanakkor a teljes képhez az is hozzátartozik, hogy az Akadémia Elnöksége 1957 februárjában elfogadott határozatában „megbecsülését fejez[te] ki Nizsalovszky Endre akadémikusnak a Nemzeti Bizottság titkári funkciójában végzett munkájáért”. *Az MTA Elnökség határozatai 1957. február 6-i ülés jegyzőkönyve*. Elnökségi döntések, 1957. február–december, 4. p. A közel egy évvel később – egyértelműen felsőbb elvárásnak megfelelően hozott – büntető határozatot ennek az elnökségi döntésnek az ismeretében kell értelmezni, amely így már egyáltalán nem végleges döntésként, hanem „szüksé-

ges rosszként” tűnik fel, és amely „mindössze” két évre tiltotta el Nizsalovszkyt az akadémiai tisztségek viselésétől. 1957. december 2-án kelt határozat. AL Főtitkár 29. d., 5. dosszié. Az MTA Elnökségének az 1956. évi ellenforradalmi eseményekkel kapcsolatos személyi ügyekben hozott határozatai 1957. Köszönöm Hay Diana levéltárvezető asszonynak, hogy felhívta a figyelmemet erre a forrásra.

⁶¹ Nizsalovszky Endre kétirányú – tudományos és magánéleti – támogatását Mádl Ferenc a vele készült interjúban többször is megemlíttette: „Neki nagyon sokat köszönhetek, mert az ő neve világszerte megnyitotta előttem a kapukat. És nem csak szakmai karrieremet egyengette. Felajánlotta, hogy költözzem a házába albérlőnek. Később odavihettem Pécssett élő feleségemet is [...]” *Rólunk is szól a mese. Beszélgetés Mádl Ferencsel*, 25. p. Mádl András úgy emlékezett, hogy szülei még 1956 őszén, „a forradalom után nem sokkal költöztek be” a Nizsalovszky családba, ahol egészen 1960-ig laktak, majd ezt követően 1976-ig a Nizsalovszky-lakásból leválasztott garzonban. A hallgatók albérlőként való befogadása a korban nem számított ritkaságnak, például Weiss Emília is említést tett egy Debrecenből az ELTE-re átvett diákról, akit Beck Salamon professzor szállásolt el saját magánál *Tudósportrék*. Weiss Emília. Az interjút készítette: VÉKÁS Lajos. www.youtube.com/watch?v=OI-TVUQqM7c. „Bandi bácsi” sokoldalú tudományos kapcsolatai minden bizonnyal segítették Mádl Ferencet nyugat-európai tanulmányútjainak megtervezése során, a nyugat-európai integráció jogi vonatkozásainak vizsgálatára és ennek kulcsterületeire – tehát Mádl Ferenc talán legfontosabb tudományos témájára – pedig szintén Nizsalovszky hívta fel tanítványa figyelmét. Vö. MÁDL Ferenc: Az Európai Gazdasági Közösség és Magyarország. *Jogtudományi Közöny*, 1988. 6. sz. 449. p. Mádl András azt is elmesélte, hogy édesapja szinte minden szakmai kérdést megbeszélte Nizsalovszkyval, külföldi útjairól visszatérve is neki számolt be először (Mádl András szíves közlése).

⁶² Szabó Imre 1955 és 1960 között az MTA II. osztály osztálytitkáraként, 1960 és 1970 között az MTA (nemzetközi kapcsolatokért felelős) főtitkárhelyetteseként, 1970 és 1976 között az MTA (nemzetközi kapcsolatokért felelős) alelnökéként tevékenykedett. 1955 és 1981 között pedig ő volt az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének igazgatója is.

⁶³ Szabó Imre és Eörsi Gyula már az 1956-os forradalom előtt is összeszokott párosként dolgoztak. Munkakapcsolatuk az Igazságügyi Minisztériumban kezdődött, ugyanis Eörsi (a korábbi washingtoni magyar konzul) 1952-ben az akkor Szabó Imre által vezetett Törvény-előkészítési Főosztályra került beosztottként. Szabó innét 1956 elején az Állam- és Jogtudományi Intézet élére távozott, ahová a főosztály vezetését tőle átvevő Eörsi 1957-ben követte. Az Akadémián az 1956-ban általuk (elnök: Szabó Imre, titkár: Eörsi Gyula) vezetett Állam- és Jogtudományi Bizottságnak döntő szava volt a jogtudományi kérdésekben. Végül – különböző tanszékek kötelékeiben – tanártársak voltak az ELTE-n. E hosszú, több szálon összefonódó kapcsolat miatt – bár Szabó Imre elsője megkérdőjelezhetetlen – az akadémián felmerülő jogtudományi ügyekben az 1950-es és 1960-as években akár Szabó-Eörsi „tandemről” is beszélhetünk.

⁶⁴ Lásd bővebben az MTA Elnökségének 7/1965. és 8/1965. határozatait. *Akadémia Közöny*, 1965. 8. sz. 72–74. p.

⁶⁵ Krónika. Az osztály életéből. *Az MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának Közleményei I*, 1966. 1–2. sz. 168. p. Eörsi 1973 tavaszáig volt osztályelnök-helyettes, utána 1973 és 1979 között ő lett a IX. osztály osztályelnöke. *Emlékeztető az 1973. május 24-i osztályülésről*. AL IX. osztály iratai 67. d. Az 1973. április 25-i osztályülés anyagai. *Emlékeztető az 1979. május 11-i osztályülésről*. AL IX. osztály iratai 88. d., 5. dosszié.

⁶⁶ „A szaktitkárság adminisztratív vezetője – az osztálytitkár javaslata alapján – az Akadémia elnökétől kinevezett szaktitkár. A szaktitkár közvetlenül az osztálytitkár felügyelete, irányítása

és ellenőrzése alatt áll.” Magyar Tudományos Akadémia SZMSZ 1962. 41. § (2) bekezdés, KÓNYA 1994. 379. p.

⁶⁷ Egyik főnöke, Kónya Sándor szaktitkár visszaemlékezése szerint „félállásban volt [a Jogtudományi Intézetben – D.E.], ezért viszonylag kevesebb időt töltött a hivatalban”. *Interjú Kónya Sándorral*, 2021. május 10.

⁶⁸ Ezt a feltételezést Mádl Ferenc élete alkonyán papírra vetett visszaemlékezése is alátámasztja, amely szerint „az MTA-n pályázat után, felvettek, úgy emlékszem, főelőadói besorolással, az állam- és jogtudományok és a történeti-filozófiai tudományok külföldi kapcsolatainak [...]” intézésére. MÁDL 2010.

⁶⁹ Lásd például *Bónis György angolai meghívásának engedélyezése*, 1971. január 21. AL IX. osztály iratai 59 d., Iktatott ügyiratok 100.000–100.100 dosszié.

⁷⁰ Elsősorban az osztálytitkár, osztálytitkár-helyettes és szaktitkár. Lásd például AL IX. osztály iratai 58 d., Iktatott ügyiratok 100.177–100.276 dosszié.

⁷¹ A külföldi utaknál az érdemi szervezőmunkát a Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya végezte. Vö. MTA SZMSZ (1962) 37. § (1)–(2) bekezdés. KÓNYA 1994. 375. p.

⁷² Az MTA-n belül a külföldi utazásokra kivinni tervezett könyvek és kéziratok listáját utazás előtt az osztályon be kellett mutatni és engedélyeztetni kellett. Az engedélyt az MTA Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya állította ki, de az engedély kiállítása a tudományos osztály által készített javaslattal indult. Az egyik, Mádl Ferenc számára a strasbourgi Összehasonlító Jogi Akadémián tartandó előadásaihoz szükséges anyagokra vonatkozó kiviteli engedélyhez kiállított *feljegyzést* lásd AL IX. osztály iratai 9. d., 4. dosszié. A feljegyzés szövege: „Mádl Ferenc folyó hó 25-én előadások tartása végett Strassbourgba (*sic!*) utazik. Magával kívánja vinni a 3 példányban mellékelt, listában szereplő anyagokat. A kérdéses anyagok sem államtitkot, sem hivatali titkot nem tartalmaznak.” Hegedüs András kiviteli engedélyét pedig Mádl mint szaktitkár-helyettes írta alá. 1966. április 25. AL IX. osztály iratai 10. d., 4. dosszié.

⁷³ Különmeghívás alatt az adott tudományterület által kiemelten kezelt külföldi vendégek látogatását értették. Így például az utolsó, II. osztály keretében töltött évre (1965) a jogászok két külföldi tudós, Buch professzor (Brüsszel) és L. A. Lunc professzor (Moszkva) meghívását javasolták a II. osztály vezetésének, 1964. december 21. AL IX. osztály iratai 9. d., 2. dosszié. A különmeghívásokkal kapcsolatos korábbi iratokat Mádl átadta a II. osztály szaktitkárnak, 1965. november 19. AL IX. osztály iratai 9. d., 2. dosszié.

⁷⁴ Bővebben lásd AL IX. osztály iratai 10. d., 2–3. dosszié.

⁷⁵ Amikor Mádl az Akadémiára került, az orosz nyelv tanulását már több éve próbálták hivatalból előmozdítani mind a kutatók, mind az aspiránsok között. Ez utóbbiak körében az „orosz nyelv oktatásának célja, hogy az aspiráns képes legyen a munkájával kapcsolatos szovjet tudományos szakirodalmat szótár segítségével eredetiben tanulmányozni, lefordítani és gyakorlati munkájában felhasználni.” Az aspiránsok idegen nyelvviztatásának szabályozásáról szóló 85.511/1954. (II. 21.) OM utasítás. *Akadémiai Közöny*, 1954. 8. sz. 7. p. Mádl Ferenc 1959 őszén kezdte meg az aspirantúrát, éppen akkor, amikor a képzés szabályait több tekintetben is jelentősen módosították. Az orosz nyelv tanulása elsődleges feladattá vált, azonban más nyelvek magas szintű ismeretével a nyelvi vizsgák (így az orosz tanulása) kiváltható volt. Vö. Az MTA elnöke, a művelődésügyi, az egészségügyi és a földművelésügyi miniszter 9/1959. MTA együttes utasítása az aspiránsképzés szabályozásáról, 9. § (3) bek. c) pont, valamint (4) bek. c) pont. Bár Mádlnak (1955-ben szerzett) angol és német felsőfokú nyelvvizsgájára tekintettel a nyelvi vizsgát elengedték, ő a francia mellett oroszul is tanult ezekben az években. Míg azonban a francia nyelvet rendszeresen használta, orosz nyelvtudása – saját bevallása szerint – „viszonylag gyenge” maradt (1969. február 3-i feljegyzés. AL IX. osztály iratai 22. d., 1. dosszié), amit azonban nem önmagában, hanem az általa beszélt há-

- rom másik nyelvhez képest kell értelmezni. Ez azt jelenti, hogy a hétköznapi társalgáson túlmenően az orosz elsősorban tudományos cikkek olvasására és fordítására használta. Vö. Mádl Ferenc 1973-as akadémiai törzslapja. *Mádl Ferenc személyi iratai*, AL 45 Személyzeti Osztály 576/6. dosszié.
- ⁷⁶ A teljes anyag két helyen található: Intézeti kutatók nyelvvizsga ügyeinek, iratainak átadása. *Feljegyzés a II. osztály részére*, 1965. november 15. AL IX. osztály iratai 87. d., 1. dosszié; Intézeti kutatók nyelvvizsga ügyeinek, iratainak átadása. *Feljegyzés a II. osztály részére*, 1965. november 15. AL IX. osztály iratai 10. d., 6. dosszié.
- ⁷⁷ Az *Osztályközlemények* első, Mádl által szerkesztett számának kézírata 1957. február 28-án nyerte el végleges formáját. A szám terjedelméből következően Szabó valószínűleg 1957. január elején jelölhette ki Mádlt technikai szerkesztőnek.
- ⁷⁸ Az első általa szerkesztett lapszám az 1957 második felében (valószínűleg késő ősszel) megjelent VIII/2. szám volt. Érdemes megjegyezni, hogy Szabó Imre az akadémiai munkához kapcsolódó folyóiratok szerkesztésében elsősorban két emberre: Pap Tiborra, a pécsi jogi kar későbbi egyetemi tanárára és Mádl Ferencre támaszkodott. Az *Osztályközlemények* szerkesztését Mádl Paptól vette át, aki viszont továbbra is – egészen 1976-ban bekövetkezett haláláig – felelt (különböző beosztásokban) a *Jogtudományi Közlönyért* (lásd még PAP Tibor (1921–1976). *Jogtudományi Közlöny*, 1976. 3. sz. 109. p.; KECSKÉS László: A polgári jog oktatása és kutatása a Pécsi Jogi Karon. In ÁDÁM Antal (szerk.): *A Pécsi Jogi Kar 90 éve*. Pécs, 2013. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 210–212. p.; DUDÁS Attiláné Korinek Beáta Zsófia: „Felejtethetetlenül Pap Tibori”. In KAJTÁR István (szerk.): *Pécsi jogászprofesszorok emlékezete, 1923–2008*. Pécs, 2008. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 71–80. p.
- ⁷⁹ *A II. Oszt. szervezete és összetétele*, 1958. AL II. osztály iratai 68. d., 1. dosszié.
- ⁸⁰ *Mádl Ferenc önéletrajza*, 1959. július 22. Uo. 2. dosszié.
- ⁸¹ A technikai szerkesztő alkalmazásának előfeltétele volt, hogy „szerkesztési gyakorlattal és nyelvismerettel” rendelkezzen. „A technikai szerkesztő ebben a minőségében a Kiadó megbíztotta, és ellátja a technikai szerkesztéssel járó feladatokat (a kéziratok sajtó alá rendezése, fordításra kiadás, a fordítás imprimáltatása [nyomtatási engedély megadása – D.E.], a korrektúra-folyamatok megszervezése, a kiadással kapcsolatos egyéb technikai feladatok elvégzése, stb.) [...] A fordítást és korrektúrát a technikai szerkesztő a Kiadóval együttműködve szervezi meg; mind az idegen nyelvű szöveg kéziratát, mind pedig a korrektúrákat a szerzőknek javítás és imprimitúra végett megküldi.” *Határozati javaslat az Acta Juridica megindítására és szerkesztésére*. Az Állam- és Jogtudományi Bizottság 1958. november 20-i ülésének jegyzőkönyvi mellékletei. AL II. osztály iratai 169. d. 6/1. dosszié.
- ⁸² Mádl Ferenc, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. <https://tinyurl.hu/XvS6>.
- ⁸³ Mádl Ferenc *de jure* 1960-tól, *de facto* 1958-tól dolgozott mint technikai szerkesztő az Állam- és Jogtudományi Intézetnek. Lásd *Mádl Ferenc személyzeti jellemzése*. Mádl Ferenc személyi iratai, 1984. május 17. AL 45 Személyzeti Osztály 576/6. dosszié; *Kimutatás a másodállásban dolgozókról. Mádl Ferenc*, 1961. április 20. AL II. osztály iratai 69. d., 1. dosszié. Az *Acta Juridica* főszerkesztője ekkor Eörsi Gyula volt. A folyóirat megindításáról és az ezzel kapcsolatos személyi kérdésekről – így Mádl kijelöléséről is – az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság az 1958. november 20-i ülésén döntött. AL II. osztály iratai 169. d. 6/1. dosszié. A folyóirat alapítását azonban már a 1958. szeptember 20-i ülésen is tárgyalták.
- ⁸⁴ *Kimutatás a másodállásban dolgozókról. Mádl Ferenc*, 1961. április 20. AL II. osztály iratai 69. d., 1. dosszié.
- ⁸⁵ Arra, hogy Mádl pontosan mikor lett az *Értesítő* technikai szerkesztője, adat eddig nem került elő, de kézenfekvőnek látszik,

- hogy az intézetbe kerülése után ez lett az egyik első feladata. Ezt az értelmezést alátámasztaná, hogy az 1957-ben megindult *Értesítő* első évfolyamának második számában (1958) egy ismertetése (EÖRSI Gyula: Tervszerződések. Recenzió. *Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője*, 1958. 2. sz. 315–325. p., a második évfolyamban (1959) pedig már egy tanulmánya is megjelent (MÁDL Ferenc: Az objektív felelősség történetéhez. *Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője*, 1959. 1–2. sz. 101–146. p.). Mádl neve először egyébként csak az 1971. 3. számban jelent meg az impresszumban (mint szerkesztő), tehát több mint egy évtizedig anonim dolgozott az egyes lapszámokon (ugyanis Szabó Imre ragaszkodott azon elv érvényesítéséhez, hogy nyomtatásban csak a kiadványért felelős személy neve jelenjen meg. Ezt később Az akadémiai könyv- és folyóiratkiadásról szóló 10/1964. (AK 12.) MTA elnöki utasítás (134. p.) normatív formában is előírta).
- ⁸⁶ *Eörsi Gyula levele az Akadémiai Kiadó igazgatójának, Bernát Györgynek*, 1968. január 24. AL IX. osztály iratai, 19. d., 1. dosszié.
- ⁸⁷ Id. TRÓCSÁNYI László: *Jogászi pályafutásom*. Budapest, 1995. Nagy és Trócsányi, 79. p. Az emlék valószínűleg az 1970-es évekből származik, amikor Mádl már a folyóirat szerkesztője volt.
- ⁸⁸ Lásd például az *Acta Juridica* 1959. október 2-i szerkesztőbizottsági ülésének meghívója. AL II. osztály iratai 169. d. 3. dosszié.
- ⁸⁹ Lásd például az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság 1959. október 2-i ülésének meghívója, valamint az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság 1959. február 28-i ülésének jegyzőkönyve. AL II. osztály iratai 169. d. 3. dosszié; az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság 1958. szeptember 20-i és 1958. november 20-i ülésének jegyzőkönyvei. AL II. osztály iratai 169. d. 6/1. dosszié.
- ⁹⁰ Ilyen esetként említhető, amikor özv. Marton Gézáne Szabó Imréhez mint az Állam- és Jogtudományi Intézet igazgatójához fordult egy kérelemmel, azonban a választ a címzett mint a II. osztály osztálytitkára (Mádl Ferenc útján) adta meg. AL II. osztály iratai 169. d. 6/1. dosszié. A hatáskörök megvonása ezen a területen azért okozott némi nehézséget, mert a csúcsvezetők egyszerre több testület vagy szerv vezetésében is jelen voltak. Erre – a hatalomkoncentrációra – utaltam a címben a két legfontosabb név (Szabó és Eörsi) megadásával.
- ⁹¹ A hatvanas évek végére Mádl Ferenc saját hatáskörben (nyilvánvalóan Szabóval és Eörsivel előzetesen egyeztetve) intézte a lapszámok időzítését és a terjesztési engedélyek megadását is, tehát az összes, folyóiratkiadással kapcsolatos adminisztratív teendőt (például lapszámok ütemezése (*Állam- és Jogtudomány*, valamint *Gazdaság és Jogtudomány*, 1969. december 1. és *Acta Juridica*, 1969. december 1.); terjesztési engedély megadása, 1969. szeptember 19. AL IX. osztály iratai 48. d. 3. dosszié. *Szerkesztőszéki kondoledálás*, 1968. július 31. AL IX. osztály iratai 37. d. 4. dosszié.
- ⁹² Egy késői, már nem Mádl Ferenc időszakához tartozó példaként lásd Mádl Ferenc saját, a Közös Piac jogáról szóló könyve szedési engedélyének megkérésére vonatkozó feljegyzést, 1974. március 18. AL IX. osztály iratai, 68. d. Ebből kiderül, hogy a szedési engedély kiállítását a megjelenés előtti utolsó lépcsőfok volt, a kérelemhez mellékelni kellett a lektori és a szerkesztői jelentéseket, a szerzői nyilatkozatot és a Kiadói Főigazgatóság engedélyezési lapját. Hasonlóan BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség Magyarországon* című könyve szedési engedélye, 1971. március 24. AL IX. osztály iratai 58. d., Iktatott ügyiratok 1971. év 100.177–100.216 dosszié. Mádl időszakából: BOKOR-SZEGŐ, Hanna: *The New States and the International Law* című könyve szedési engedélyének (d.n.) lelőhelye: AL IX. osztály iratai 28. d., 1. dosszié; AL IX. osztály iratai 26. d., 1969. október 1? (olvashatatlan).
- ⁹³ Az engedélyt az osztálytitkár adta meg, a kérelmet a szaktitkár (vagy megbízásából az illetékes előadó) készítette elő (ez a jogi témájú könyvek esetében 1969-ig legtöbbször Mádl Ferenc volt).

- ⁹⁴ Szabó frissen megválasztott osztálytitkárként markáns véleményt formált a II. osztály könyvkiadási gyakorlatáról, és a jövőre nézve szoros együttműködésről állapodott meg az Akadémiai Kiadó vezetőjével. Ennek részét képezte a technikai szerkesztés reformja, valamint az egyes munkafolyamatok rögzítése. Szabó többek között a minőség javítását tűzte ki célul. Mindezek alapján talán nem túlzás azt állítani, hogy az évek alatt ezen a területen folytatott kísérletei során Szabó végül Mádl Ferencben találta meg az ideális embert erre az összetett feladatra (Szabó elképzeléseire lásd az MTA Elnöksége számára készített könyvkiadási beszámoló az 1955. évről. *Az 1955. szeptember 13-i osztályvezetőségi ülés anyagai*. AL II. Oszt. iratai 2. d., 7. dosszié.
- ⁹⁵ *II. Oszt. szervezete és összetétele*, 1958. AL II. Oszt. iratai 68. d., 1. dosszié.
- ⁹⁶ Vö. *Az MTA Elnöksége számára készített könyvkiadási beszámoló az 1955. évről*. Az 1955. szeptember 13-i osztályvezetőségi ülés anyagai, AL II. Oszt. iratai 2. d., 7. dosszié.
- ⁹⁷ A munka nagyságát jól érzékelteti Szabó Imre leköszönő osztálytitkárnak az egységessé II. osztály utolsó osztálybeszámolójában tett egyik megjegyzése: „Az osztály munkájának jelentős részét képezi a könyv- és folyóiratkiadási tevékenység irányítása és ellenőrzése”. Az 1965. évi beszámoló II. melléklet 2. pontja. AL II. Oszt. iratai 7. d., 2. dosszié, 6. p.
- ⁹⁸ „Már gyermekkoromban is a kompromisszumokat kerestem, igyekeztem feloldani a nagycsaládon belüli konfliktusokat. Ez a békeségteremtési szándék később a habitusommá vált.” *Rólunk is szól a mese. Beszélgetés Mádl Ferencsel*. 25. p.
- ⁹⁹ Az Eörsi Gyula osztálytitkár által jegyzett, az Állam- és Jogtudományi Bizottság 1973. évi tevékenységéről szóló beszámoló például több helyen is kiemelten foglalkozik az osztály könyvkiadási gyakorlatával. Egyértelműen Mádl Ferenc munkájának elismerését jelentik az alábbi sorok: „Az elmúlt évben az osztály két ülésén is foglalkozott a könyvkiadás kérdéseivel, és [...] megállapította, hogy az Akadémiai Kiadó és az osztály kapcsolata kitűnő.” *Beszámoló*, Állam- és Jogtudományi Bizottság 1973. AL IX. osztály iratai 68. d., 4. p. A beszámoló részletesen leírja, hogy az osztály könyvkiadási gyakorlata alapvetően két elvre épül: egyrészt az osztály ívkeretének túltervezésére, másrészt az idegen nyelvű társadalomtudományi könyvkiadás szorgalmazására. *Beszámoló*, Állam- és Jogtudományi Bizottság 1973. AL IX. osztály iratai 68. d., 18. p. Másképpen szólva Mádl Ferenc könyvkiadási tervvel kapcsolatos több évtizedes munkája, valamint az ennek során kialakult kapcsolatrendszere jelentős mértékben hozzájárult a IX. osztály tagjai (így a saját) munkásságának külföldi megismertetéséhez. Ezt egyébként – név említése nélkül – az 1974. évi operatív könyvkiadási tervben maga az osztályülés is megállapította: „az Osztály jó néhány éve keretét komoly mértékben magyar munkák idegen nyelvű kiadásával tölti meg; ezzel mind az Osztály, mind a Kiadó elismerést érdemlő munkával nemzetközi ismeretséghez és elismertséghez juttatta mindenekelőtt a magyar közgazdaságtudományt és jogtudományt [...]”. *A IX. osztály könyvkiadási terve*. Az 1973. október 15-i osztályülés anyagai. AL IX. osztály iratai 67. d.
- ¹⁰⁰ *Az első megbízási szerződéssel kapcsolatos teljesítési igazolás*, 1971. december 6. AL IX. osztály iratai 58. d., Iktatott ügyiratok 1971. év 100.177–100.216 dosszié. Metzger Gyula feljegyzése, 1972. április 28. AL IX. osztály iratai 63. d.; *Megbízási szerződés az 1973. évi könyvkiadási terv elkészítésére*. AL IX. osztály iratai 63. d. Miután kezdetben megbízási szerződés alapján járt el, az osztályüléseken a könyvkiadási tervek tárgyalásakor az „osztály szakértője” títullal hivatkoztak rá, vö. például az 1971. május 28-i osztályülés emlékeztetője. AL IX. osztály iratai 56. d. Az 1971. május 28-i osztályülés anyaga dosszié; *Az 1971. november 5-i osztályülés emlékeztetője*. AL IX. osztály iratai 56. d., az 1971. november 5-i osztályülés anyaga dosszié.
- ¹⁰¹ Mádl Ferencet először 1970-ben választották az Állam- és Jogtudományi Bizottság tagjává. *1970. április 29-i osztályülés emlékeztetője*. AL IX. osztály iratai 59. d., az Állam- és Jogtudományi Bizottság 1970-től dosszié.
- ¹⁰² Ennek szép példája, amikor az 1975-ös könyvtervet Mádl Ferenc egy rektorhelyettesi fejleces papírra írt kísérőlevéllel küldte meg Metzger Gyula tudományos titkárnak, 1974. október 16. AL IX. osztály iratai 68. d.
- ¹⁰³ Lásd például az 1972. július 3-i osztályülés emlékeztetője. AL IX. osztály iratai 59. d., az 1973. október 15-i osztályülés anyagai; *az 1973. október 15-i osztályülés emlékeztetője*. AL IX. osztály iratai 67. d., az 1973. október 15-i osztályülés anyagai; *az 1973. április 25-i osztályülés emlékeztetője*. AL IX. osztály iratai 67. d., az 1973. április 25-i osztályülés anyagai; *az 1974. június 27-i osztályülés emlékeztetője*. AL IX. osztály iratai 67. d., az 1974. június 27-i osztályülés anyagai; *az 1977. június 23-i osztályülés emlékeztetője*. AL IX. osztály iratai 88. d., 1. dosszié; *az 1977. november 16-i osztályülés emlékeztetője*. AL IX. osztály iratai 88. d., 1. dosszié; *az 1978. május 19-i osztályülés emlékeztetője*. AL IX. osztály iratai 88. d., 3. dosszié; *az 1978. december 4-i osztályülés emlékeztetője*. AL IX. osztály iratai 88. d., 3. dosszié.
- ¹⁰⁴ 1977-ben a IX. osztály albizottságot hozott létre az osztály nyolc-éves (1977 és 1985 közötti időszakra vonatkozó) könyvkiadási koncepciójának előkészítésére. Az albizottság elnöke Kulcsár Kálmán, titkára Mádl Ferenc lett. 1978. február 9. AL IX. osztály iratai 88. d., 4. dosszié.
- A 19 oldalas anyag jelentős részben Mádl Ferenc közel két évtizedes, e területen szerzett szaktudásából merített. Erre enged következtetni az osztályülés emlékeztetője, amely a titkár munkáját külön is megköszönte, illetve a koncepció szerkezetét, amely a könyvkiadás mellett részletesen kitért a IX. osztály folyóiratainak helyzetére is (amiről Mádl szintén szerteágazó szaktudással rendelkezett). *Az osztályülés értékelése és a koncepció*. AL IX. osztály iratai 88. d., 3. dosszié. A korábbi, 5 éves (1976–1980) könyvkiadási tervet Mádl Ferenc még egymaga tervezte. A 26 oldalas anyagot az 1977. november 16-i osztályülés hagyta jóvá. AL IX. osztály iratai 88. d., 1. dosszié.
- ¹⁰⁵ A szaktitkársági munkatársak közül az általam vizsgált időszakban (1956–1971) csak ők ketten használtak a vezeték- és utónév kezdőbetűiből álló kétbetűs szignót. A két szignó egy lapon látható: levél a Terimpex igazgatójának Gál Gyula aspirantúrája ügyében, 1957. november 14. AL IX. osztály iratai 17. d., 3. dosszié.
- ¹⁰⁶ PAMLÉNYI Ervin; Fejér Klára (1911–1958). In *Az MTA Társadalmi-Történelmi Tudományok Osztályának Közleményei*, 1958. 8. kötet, 375–376. p.
- ¹⁰⁷ *Interjú Kónya Sándorral*, 2021. május 10. Családja számára készült visszaemlékezésében Mádl maga is utalt rá, hogy jó kapcsolatban voltak. MÁDL 2010.
- ¹⁰⁸ Lásd például a *II. osztály 1960. július 7-i átirata* az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályához a Diplomáciai Lexikon ügyében. AL II. osztály iratai 169. d., 1. dosszié. Az 1959-es Diplomáciai és Nemzetközi Jogi Lexikon második, 1967. évi kiadásának előkészítésével kapcsolatos akadémiai szervezőmunka nagyrészt Mádl Ferencre hárult. Az 1967-es kiadás jelentőségével kapcsolatban lásd BUCSI Anikó: *A Diplomáciai Lexikon 2018-as (első) kiadásáról*. *Külügyi Műhely*, 2021. 2. sz. 249–254. p., illetve egyes nem érdemi ügyekben (például Ustor Endrének 1962. július 11-én küldött tájékoztató levél. AL IX. osztály iratai 17. d., 4. dosszié).
- ¹⁰⁹ Lásd például *Tájékoztató Kovacsics József doktori disszertációjának engedélyezése ügyében*, 1962. október 19. AL IX. osztály iratai 16. d., 6. dosszié. Az 1960-as évek közepéről pedig *A Kutató Csoport 1966. évi külföldi tanulmányújtjai*, 1965. augusztus 5. AL IX. osztály iratai 10. d., 2. dosszié.
- ¹¹⁰ Ennek hátterében valószínűleg a párttagság hiányát kellene keresni.
- ¹¹¹ Azt, hogy Mádl Ferenc 1966 után már a szaktitkár általános helyettese, egyértelműen jelzi a Metzger Gyula által készített jutalmazási javaslat, amelyben Metzger konkrétan Mádl feladatai között említi, hogy „távollétében helyettesíti a szaktitkárt”, 1967. október 18. AL IX. osztály iratai 15. d., 5. dosszié. Hasonlóan: a szaktitkár feljegyzése az Elnöki Titkárság vezetőjének, hogy nyári szabadsága alatt Mádl Ferenc helyettesíti, 1966. augusztus 5. AL IX. osztály iratai 10. d., 4. dosszié.

- ¹¹² Lásd például *Póthitel engedélyezése az ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszéke részére*, 1966. december 20. AL IX. osztály iratai 15. d., 5. dosszié; *Az Állam- és Jogtudományi Intézet nemzetközi összehasonlító jogi konferenciájának költségvetése*, 1967. október 31. AL IX. osztály iratai 87. d.; *1967. október–november havi reprezentációs költségek elszámolása*, 1967. november 30. AL IX. osztály iratai 15. d., 2. dosszié; *Összegzés kérése Csizmadia Andortól a IX. osztály számára Bónis György tudományos munkásságáról*, 1968. február 8. AL IX. osztály iratai 19. d., 1. dosszié; *Feljegyzés Gergely István útiköltsége ügyében*, 1968. szeptember 28. AL IX. osztály iratai 37. d., 4. dosszié; *Feljegyzés Lamm Vanda napidíja ügyében*, 1968. november 25. Uo.; *Feljegyzés A. G. Chloros professzor vízumigazoló lapja ügyében*, 1970. február 25. AL IX. osztály iratai 49. d., 1. dosszié; *Feljegyzés az Agrártudományi Főiskola Növénytermesztési Tanszékének póthitele ügyében*, 1969. december 9. AL IX. osztály iratai 50. d., 1. dosszié; *Feljegyzés Herczegh Géza genfi kiutazása ügyében*, 1969. december 10. Uo. Helyettesként eljárva kellett elkészítenie 1970-ben a IX. osztály osztályüléséről szóló hangulatjelentést az MTA Elnökségi Titkárság vezetőjének, 1970. február 6. AL IX. osztály iratai 49. d., 1. dosszié. Érdemes ezt a mintegy féloldalas írást az előző évi, a szaktitkár által készített másfél oldalas jelentéssel összehasonlítani. 1969. május 8. AL IX. osztály iratai 48. d., 3. dosszié. Mádl csak három szakmai kérdést említett röviden és tárgyilagosan (a levelező tagságra jelöltek fiatalabb életkorának kedvező fogadtatását, az osztály által tagságra javasolt jelöltek közgyűlési szereplését, illetve a bizottsági munka „lanyhulásával” kapcsolatos elégedetlenség kifejezését).
- ¹¹³ Lásd például *Metzger Gyula félhivatalos levele Mádl Ferencnek*, amelynek záró formulája „baráti üdvözléssel”, 1972. március 28. AL IX. osztály iratai 63. d. Hasonlóan *Metzger Gyula 1972. január 13-i levele Mádl Ferencnek*. AL IX. osztály iratai 63. d. Mádl Ferenc az USA-ból a IX. osztály szaktitkársági dolgozóinak (saját kollégáinak) írt levelében így „ugratta” főnökét, ami egyértelműen jó viszonyra utal: „Gyula, gondolom, Neked lehet a legkomolyabb dolgod [...] de csak hajtsd; nemsokára jövők [...]”, dátum nélkül. AL IX. osztály iratai 15. d., 3. dosszié.
- ¹¹⁴ „Mádl Ferenc az Osztály jogi és nemzetközi szakreferense, ezen túlmenően a szaktitkár helyettese. Munkáját lelkiismeretesen, önállóan látja el. Több esetben kezdeményező, és feladatkörében nemcsak a szokásos követelményeket elégti ki, hanem jó meglátásával, javaslataival igyekszik a feladatok megoldását hatékonyabbá tenni” – áll a javaslat indokolásában, amellyel Metzger Gyula Mádl Ferenc fizetésének emelését kezdeményezte, 1969. február 11. AL IX. osztály iratai 48. d., 3. dosszié.
- ¹¹⁵ Ember Győző hozzászólása a II. osztály osztályvezetőségi beszámolójának vitájában. *A MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának Közleményei*, 1970. 1. sz. 58. p.
- ¹¹⁶ Lásd például a III. Finnugor Kongresszusra Tallinnba kiküldendő akadémiai könyvválogatás ügyében az Akadémiai Könyvtár számára készült átiratot, amelyet a főosztályvezető helyett Mádl írt alá, 1970. július 15. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 14. d.; tudományos érdekű magánkiutazás támogatása [...] körlevél az akadémiai intézetekhez, 1970. június 29. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 14. d.; *A Nagy Szovjet Enciklopédia átdolgozott kéziratának megküldése* az MSZMP KB részére, dátum nélkül. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 14. d.; Összefoglaló a társadalomtudományi intézetek helyzetéről 1970. első felében, 1970. július 6. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 14. d.
- ¹¹⁷ Jogtudományokkal kapcsolatos szervezést igényelt például Mádl saját kiutazása Hamburgba (NSZK) a Nemzetközi Összehasonlító Jogi Enciklopédia szerkesztőbizottsági ülésére, 1970. augusztus 27. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 14. d.; *Feljegyzés a Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya részére* az Indiai Társadalomtudományi Tanácsnak küldendő akadémiai anyagok ügyében. A feljegyzés szerint a IX. osztálytól várt anyagokat az indiai nagykövetség, vagyis így Mádlnak a saját szűkebb szakterületén belül kellett eljárnia, 1970. június 22. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 14. d.; *Az Állam- és Jogtudomány című folyóirat ivkeretének felemelése*, 1970. szeptember 25. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 10. d.); *Feljegyzés Csizmadia Andor, a jogtörténeti munkacsoport vezetője külföldi útjának támogatása*, 1970. október 7. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 12. d.; *Útjelentés Trócsányi László romániai útjáról*, 1970. november 4. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 13. d.; *Bónis György angolai meghívásának engedélyezése*, 1971. január 21. AL IX. osztály iratai 59 d., Iktatott ügyiratok 100.000–100.100 dosszié).
- ¹¹⁸ Lásd például a *Pszichológiai Intézet együttműködése a CSTA Komensky Pedagógiai Intézetével*, 1970. december 2. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 14. d. Ez az ügy azért is érdekes, mert itt Mádl Ferencnek a Pszichológiai Intézet akkor kinevezett igazgatójával, Ádám Györggyel (1922–2013, igazgató 1970 és 1972 között) kellett együttműködnie, aki később az ELTE rektoraként az egyik helyettesének őt jelölte ki. Az ELTE Levéltárban fennmaradt iratok egy kifejezetten jó és szoros bizalmi viszonyról tanúskodnak kettejük között, amelyek nyilvánvalóan hozzájárultak Mádl Ferenc egyetemi adminisztrációban folytatott karrierjének gyors felíveléséhez. Lásd még *NSZK-magyar kapcsolatok*, 1970. augusztus 10. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 10. d.; *A Feridun-alapítvány meghosszabbításának ügye* (a Feridun-alapítvány háttérét lásd MTA 1912. évi ügyrendje, 105. §; Feridun bej alapítványa. In KÓNYA 1994. 204–205. p.), 1970. június 5. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 10. d.; *A Bartók-évforduló megünneplése Szlovákiában*, 1970. augusztus 31. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 12. d.
- ¹¹⁹ Ugyancsak érdekes a Mádl által az UNESCO hosszútávú társadalompolitikai programjához kapcsolódó akadémiai intézeti vélemények összegyűjtését követően készített anyag, amely végül feljegyzés formájában Köpeczi Béla főtítkárhoz került felterjesztésre. Észrevetelék az UNESCO főigazgatójának 1970–76. évi hosszútávú tervezési-fejlesztési elképzeléseiről. 1970. szeptember 30. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 14. d.
- ¹²⁰ *Feljegyzés intézeteink nemzetközi kapcsolatairól*, 1970. október 8. AL Társadalomtudományi Főosztály iratai 14. d. Vö. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem nemzetközi kapcsolatainak helyzete és fejlesztési problémái (Seres Imre és Mádl Ferenc irányításával készítette az ELTE Rektori Hivatal Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya. Budapest, 1971).
- ¹²¹ Pályázati anyagát a IX. osztály elnöke más tanári pályázatokkal együtt véleményezte, és az ellen – Eörsi Gyula osztálytitkár-helyettes javaslatára – „a Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya nem emel[ti] kifogást”. *Friss István osztályelnök feljegyzése a Személyzeti Osztály részére*, 1970. május 18. AL IX. osztály iratai 59. d., Az Állam- és Jogtudományi Bizottság 1970-től dosszié. A pályázat benyújtásának egyetlen nyoma maradt az anyagban: az erkölcsi bizonyítvány beszerzése, amelyet Metzger Gyula kért meg Mádl Ferenc számára. 1970. február 12. AL IX. osztály iratai 49. d., 1. dosszié.
- ¹²² *Másodállás engedélyezése Mádl Ferenc részére*, 1969. szeptember 2. AL IX. osztály iratai 26. d.
- ¹²³ Eörsi Gyula – talán leginkább az Állam- és Jogtudományi Intézetben dolgozó fiatalabb kollégái (például Sárközy Tamás és Sólyom László) visszaemlékezéseinek köszönhetően – az utókor emlékezetében elsősorban jovialis professzorként maradt meg. Ám Eörsi tudott kemény és kíméletlen is lenni, ha a hozzá véleményezésre megküldött anyagokkal szakmai vagy politikai szempontból (lásd például Ádám Antal, Benedek Ferenc vagy Zlinszky János aspiránsi és/vagy pályázati anyagait) nem értett egyet. Mindezt csupán azért fontos hangsúlyozni, hogy elismerő szavainak súlya és jelentősége megfelelően érzékeltethető legyen. Eörsi még az egyetemről ismerte Mádlt és kutatásait, az akadémian pedig már 1956-ban együtt dolgozott vele. Mádl az Állam- és Jogtudományi Intézetben az ő osztályára került, és kapcsolatuk a főnök–beosztotti viszony ellenére is közvetlen és szoros maradt. Mindez nem akadályozta meg Eörsit, hogy Mádl polgári jogi ismereteit az aspiránsi vizsgáján „megfeleltre” értékelje, majd pedig röviddel ezután kutatóként hozzászólva kollégájának kandidátusi értekezéséhez, azt az egyik

- legjelentősebb munkának minősítse. Eörsi később is (egyetemi tanári pályázatánál, illetve akadémiai doktori értekezésekor) rendkívül pozitívan nyilatkozott Mádl teljesítményéről és eredményeiről, amit a fentiek ismeretében saját, megalapozott véleményének kell tekintenünk.
- ¹²⁴ Lásd például *Metzger Gyula feljegyzése Gonda Lajosnak*, 1971. szeptember 27. AL IX. osztály iratai 58. d., Iktatott iratok 1971. év 100.177–100.276. dosszié).
- ¹²⁵ *Metzger Gyula 1972. január 13-i levele Mádl Ferencnek*. AL IX. osztály iratai 63. d.
- ¹²⁶ Az első teljesítési igazolás előzményként azt is rögzítette, hogy a IX. osztály elnöke, Friss akadémikus már közvetlenül Mádl távo-zása után felkérte az ELTE jogi karának docensét a következő évi (1972) könyvtverv összeállítására. Mádl a munkával 1971. november végére készült el. *Metzger Gyula feljegyzése Thész Jánosnak*, 1971. december 6. AL IX. osztály iratai 58. d., Iktatott iratok 1971. év 100.177–100.276. dosszié).
- ¹²⁷ A fiatal kutató. Mádl Ferenc referátuma (a kép valószínűleg az Állam- és Jogtudományi Intézet egyik rendezvényén készült az 1960-as években). A fényképet Mádl Ferenc családja bocsátotta a szerző rendelkezésére.
- ¹²⁸ *Az MTA IX. osztály 1965. június 23-i alakuló ülésének jegyzőkönyve*. AL IX. osztály iratai 22. d., 2. dosszié.
- ¹²⁹ Hay Diana szíves közlése. Ezt a feltételezést támasztja alá, hogy Mádlt csak hónapokkal az osztály megalakulását követően kérték fel a szakítkári feladatok ellátására.
- ¹³⁰ *Erdey-Grúz Tibor főtitkár kinevezéséről szóló*, 1965. október 7-én kelt értesítése. (A család tulajdonában).
- ¹³¹ Az osztálytitkárt kezdetben a közgazdászok, az osztálytitkár-helyettes pedig a jogászok adták, így az osztálytitkár vezetése alatt álló szakítkárság vezetői pozícióinak megosztása értelemszerűen ennek figyelembe vételével történt. A szakítkári így a Mádlal egyidős, közgazdász végzettségű Metzger Gyula lett, aki 1963 óta levelezős közgazdasági aspiránusként tevékenykedett (témavezetője Osztrovszki György akadémikus volt), és közvetlenül kinevezése előtt került át az Országos Tervhivatalból az Akadémia állományába. *Metzger Gyula kandidátusi anyaga*. AL 200. TMB 98/2. d.
- ¹³² Id. TRÓCSÁNYI 1995. 78. p.
- ¹³³ Lásd például *Feljegyzés a IX. osztály 1967. évi jutalomkeretének felosztásával kapcsolatban*, 1967. október 18. AL IX. osztály iratai 15. d., 5. dosszié.
- ¹³⁴ *Metzger Gyula 1969. február 11-i feljegyzése*. AL IX. osztály iratai 48. d., 3. dosszié. A feljegyzés mellékletéből kiderül, hogy Mádl, a szakítkári-helyettes fizetése alig maradt el a szakítkári fizetésétől (1967. február 1-i állapot szerint Metzger Gyula havi alapbére 3 800, Mádl Ferenc havi alapbére 3 500 forint volt).
- ¹³⁵ *Jegyzőkönyv Mádl Ferenc doktori értekezésének nyilvános vitájáról*, 1974. február 28. AL 200. TMB 350/3., 1. p.
- ¹³⁶ *Rólunk is szól a mese. Beszélgetés Mádl Ferencsel*. 25. p.
- ¹³⁷ *Interjú Kónya Sándorral* (2021. május 10.).
- ¹³⁸ Uo.
- ¹³⁹ A párttagság kérdésének liberális kezelését jól jelzi, hogy az 1980-as évek elején az Állam- és Jogtudományi Intézetben dolgozó, vezetői utánpótlásként nyilvántartott 16 kutató között mindössze öt párttagot találunk. Bővebben lásd *Állam- és Jogtudományi Intézet-kimutatás (1980)*. AL IX. osztály iratai 89. d., 6. dosszié.
- ¹⁴⁰ *Interjú Kónya Sándorral* (2021. május 10.).
- ¹⁴¹ Egyes anyagokban 1956, másutt 1955 szerepel; a kettő közül az előbbi tűnik valószínűbbnek. A *Közalkalmazottak Szakszervezetére* lásd GERELYES Ede (szerk.): *A Közalkalmazottak Szakszervezete történetéhez*. Budapest, 1970. Tánácsics, különösen 22–50. p.
- ¹⁴² *Mádl Ferenc önéletrajza*, 1959. július 22. AL II. osztály iratai 68. d., 2. dosszié.
- ¹⁴³ „Társadalmi munkát a szakszervezeten belül végez, nagyon lelkiismeretesen. Politikai pártnak nem volt, jelenleg sem tagja.” 1959. november 26. AL 200. TMB 699/429. dosszié.
- ¹⁴⁴ *Mádl Ferenc adatlapja*, 1973. május 11. AL 200 TMB 350/3. d., 2. p.
- ¹⁴⁵ Közlemény. *Akadémiai Közlöny*, 1967. 2. sz. 14–15. p.
- ¹⁴⁶ A három pont a következő dokumentumból származik: *Jegyzőkönyv az MTA Hivatala és Szakszervezeti Bizottsága által kibocsátott pályázati felhívásra beérkezett művek elbírálásának eredményéről*, 1966. december 23. AL IX. osztály iratai 10. doboz, 4. dosszié.
- ¹⁴⁷ Vö. Az MSZMP XIII. kongresszusa a gazdaságról. Kádár János elvtárs vitaindító beszédéből (Részlet). *Közgazdasági Szemle*, 1985. 6. sz. 675. p.
- ¹⁴⁸ OPLATKA András: *Vendégségben Mádl Ferencnél*. Portréfilm (2002). <https://nava.hu/id/1192528/#>.
- ¹⁴⁹ Mádl András szíves közlése.
- ¹⁵⁰ *Mádl Ferenc levele Csizmadia Andornak* („Bandi Bátyámnak!”), dátum nélkül (valószínűleg 1965-ből). AL IX. osztály iratai 48. d., 3. dosszié.
- ¹⁵¹ *Mádl Ferenc jellemzése*, 1984. május 17. AL 45 Személyzeti Osztály 576/6 dosszié.
- ¹⁵² OPLATKA 2002.
- ¹⁵³ Így a fő- és másodállás utáni munkabér, az írások szerzői jogi díja, külföldi utakapidíja.
- ¹⁵⁴ Például 1965-ben, amikor elnöki jutalomban részesült (Az MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának Közleményei 1. 170. p.), de a munkakönyve szerint jó munkáért 1958-ban kétszer, 1959-ben, 1960-ban, 1961-ben, 1962-ben, 1964-ben és 1966-ban egyszer kapott jutalmat. *Mádl Ferenc munkakönyve*, 7–8. p. (a család tulajdonában).
- ¹⁵⁵ Hivatalnokként – a rendelkezésre álló iratok szerint – fizetésemelést kapott 1957-ben (kétszer), 1958-ban (egyszer), 1959-ben (kétszer), 1966-ban (egyszer) és 1969-ben (egyszer). 1956-ban főelőadóként került állományba, a főelőadó II. besorolást 1958-ban, a főelőadó I. besorolást 1966-ban érte el. AL 45 Személyzeti Osztály 576/6., illetve Mádl Ferenc hagyatéka (a család tulajdonában).
- ¹⁵⁶ Tihanyban például gyakran együtt nyaralt Zlinszky Jánossal (Mádl András szíves közlése), Balatonalmádiban Peschka Vilmossal [Lamm Vanda: Peschka Vilmos (1929–2006). *Magyar Tudomány*, 2006 11. sz. 1412. p.]. Sólyom László a vele készült interjúban említést tett egy közös nyaralásról a balatonszabadi MTA-üdülőben (*Interjú Sólyom Lászlóval*, 2021. augusztus 31.).
- ¹⁵⁷ Lásd például *Mádl Ferenc önéletrajza*, 1959. július 22. AL II. osztály iratai 68. d., 2. dosszié.
- ¹⁵⁸ Az áttekintő táblázatot lásd DOMANICZKY Endre: *Mádl Ferenc az Akadémián. Az első tizenöt év (1956–1971)*. Budapest, 2021. 62. p. (Kézirat).
- ¹⁵⁹ Például az USA-ba konkrétan azért nem engedték el őket családként, nehogy ott maradjanak.
- ¹⁶⁰ Például az olaszországi (turista)úthoz 1969-ben kapcsolódott egy hivatalos rész is az NSZK-ban (München). *Metzger Gyula feljegyzése a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának*, 1969. június 4. AL IX. osztály iratai, 48. d., 3. dosszié.
- ¹⁶¹ A Balatonról számos írásában és beszédében megemlékezett, és a róla készült interjúkban többen is (például Mádl András és Gróh Gáspár) említették a vidékhez való erős és sokoldalú kötődését.
- ¹⁶² Az akadémiai időszakban megtett (keleti és nyugati irányú) külföldi (hivatalos és magánjellegű) utazásairól összefoglalóan érdemes idézni a doktori kérelmében írtakat: „Kb. 30-szor voltam külföldön, részben turistaként, többnyire azonban az Akadémia, az Egyetem, a Művelődésügyi Minisztérium, ill. más szervek kiküldetésében... Turistaként voltam Csehszlovákiában, Lengyelországban, Jugoszláviában és Olaszországban; szolgálati útvétellel tudományos jellegű úton voltam Belgiumban, Finnországban, Franciaországban (többször is), Olaszországban (többször is), Portugáliában, az NDK-ban, a Szovjetunióban, Svédországban, az USA-ban és Nyugat-Németországban.” *Mádl Ferenc önéletrajza*, 1973. április 30. AL 200 TMB 350/3.
- ¹⁶³ OPLATKA 2002.
- ¹⁶⁴ Mádl András szíves közlése.
- ¹⁶⁵ Lásd például *Hangverseny a Tudós Klubban*, 1967. november 24. AL IX. osztály iratai, 15. d., 3. dosszié; *Hangverseny a Tudós Klub-*

ban, 1970. január 20. AL IX. osztály iratai, 46. d., 1. dosszié; *Hangverseny a Tudós Klubban*, 1970. február 16. AL IX. osztály iratai, 46. d., 1. dosszié.

¹⁶⁶ Egy már a miniszteri időszakában adott interjúban ezzel kapcsolatban úgy fogalmazott: „Ha néha adódik egy szabad estém, igyekszem elmenni a színházba, Operába. [...] Nem tudnék különbséget tenni: a drámát, operát és a hangversenyt egyaránt szeretem.” „*Amit teszünk, a történelem fő sodrásába esik.*” Interjú Mádl Ferenc miniszterrel. Tervezet. 1993. november 20. MNL OL-XIX-J-9-av, Mádl Ferenc miniszter iratai 17.d., Miniszteri Titkárság 4401–4500. dosszié.

¹⁶⁷ Lásd például *Feljegyzés a Gazdasági Hivatal részére*. 1967. december havi reprezentáció, 1967. november 30.; *Feljegyzés a Gazdasági Hivatal részére*. 1967. október–november havi reprezentációs költségek elszámolása, 1967. november 30. AL IX. osztály iratai, 15. d., 2. dosszié.

¹⁶⁸ A Tudós Klubba még miniszterként is eljár, erre több hozzá írt levélben is lehet találni utalást. Lásd például *Tétényi Pál akadémikus 1993. március 23-i levele Mádl Ferencnek*. MNL OL-XIX-J-9-av, Mádl Ferenc miniszter iratai 3. d., Miniszteri Titkárság 1101–1200. dosszié.

A Magyar Tudományos Akadémia épülete